

TNO PUBLIEK

Anna van Buerenplein 1
2595 DA Den Haag
Postbus 96800
2509 JE Den Haagwww.tno.nl

T +31 88 866 00 00

TNO-rapport**TNO 2023 R10525****De rol van eindafnemers in de energiemarkt****Energiegemeenschappen in veranderend
juridisch landschap**

Datum	15 maart 2023
Auteur(s)	Eva Winters, Aliene van der Veen
Aantal pagina's	44 (incl. bijlagen)
Projectnaam	KIP22 Energy hubs
Projectnummer	060.52951

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© 2023 TNO

TNO PUBLIEK

Managementsamenvatting

In dit rapport staat de veranderende rol van de huishoudelijke eindafnemer centraal, en dan meer specifiek, niet de individuele eindafnemer, maar de huishoudelijke eindafnemers die *samen* iets willen doen als *collectief*.¹ Met de komst van het nieuwe Europese wetgevingspakket 'The Clean Energy Package' (CEP) wordt de rol van eindafnemers die in een groep activiteiten rond energie willen ontwikkelen, ook juridisch verankerd. Maar wat kunnen deze collectieven nu eigenlijk op de energiemarkt? Om deze vraag te kunnen beantwoorden wordt in dit rapport onderzocht wat collectieven volgens de Europese en nationale wetgever zijn en wat zij zouden moeten kunnen doen; welke activiteiten moeten zij kunnen ontplooiën.

In het CEP worden verschillende nieuwe rollen geïntroduceerd, zoals de *energiegemeenschap van burgers*, *actieve afnemers* en *gezamenlijk optredende zelfverbruikers van hernieuwbare energie*. Deze groepen afnemers moet de mogelijkheid worden geboden activiteiten te ontwikkelen op bijvoorbeeld de elektriciteitsmarkt, direct of met behulp van een marktpartij. Het vormgeven van deze nieuwe rollen en om deze spelers vervolgens de mogelijkheid te bieden actief te worden op een markt, vraagt om aanpassingen van het systeem.

De Europese richtlijnen en verordeningen zijn op sommige punten vrij algemeen geformuleerd en geven niet altijd een duidelijke richting. Het implementeren van deze regels in onze nationale kaders is complex.

In Nederland hebben wij veel energiecollectieven en wordt er volop geëxperimenteerd met collectieven die nieuwe activiteiten ontwikkelen. Zo zijn er veel collectieven die gemeenschappelijk eigenaar zijn van productie-installaties en ontstaan er gemeenschappen die slim willen handelen in elektriciteit. Onder invloed van een groei en professionaliseringslag bij energiecollectieven verwachten we de komende jaren discussies over stimulering van activiteiten die energiecollectieven uitvoeren of willen gaan uitvoeren. Welke activiteiten moeten specifiek voor energiecollectieven worden ondersteund in wetgeving, door stimuleringsmaatregelen of innovatiesubsidies?

Een goede definitie van activiteiten die energiecollectieven nu en straks kunnen uitvoeren zien we als een noodzakelijke basis om deze discussie te kunnen voeren; het stelt ons in staat om iets te zeggen over de waarde van deze activiteiten en over hoe deze met technologie, regelgeving of financiële middelen gestimuleerd moeten worden. Waarbij uiteindelijk de wetgever moet laveren tussen aan de ene kant consumenten voldoende bescherming bieden, en aan de andere kant eindafnemers de mogelijkheid geven te participeren op een markt waar zij ook risico's lopen.

In het rapport bespreken we de nieuwe rollen die het Clean Energy Package beschrijft en hoe deze nu in de Concept Energiewet zijn geland. Daarnaast is er een activiteitenlijst opgesteld van activiteiten die passen bij energiecollectieven. De

¹ Voor een analyse van hoe huishoudens individueel en als groep, een bijdrage kunnen leveren op verschillende energiemarkten op basis van verschillende balansverantwoordelijkheidsmodellen, lees Buize et. al. Power to the people: een onderzoek naar alternatieven voor de huidige balans-onverantwoordelijkheid van kleinverbruikers, Universiteit Utrecht en TNO, in samenwerking met Alliander

lijst kan tevens gebruikt worden als inspiratiebron voor andere vormen waarin partijen samenwerken, zoals een energy hub van bedrijventerreinen.

Belangrijkste bevindingen

In de Europese richtlijnen zijn definities van *energiegemeenschap van burgers*, *hernieuwbare energiegemeenschap*, *actieve afnemers* en *gezamenlijk optredende zelfverbruikers van hernieuwbare energie* opgenomen. De definities verschillen in eisen ten aanzien van organisatie, governance en de geografische gebondenheid. Tegelijkertijd bestaat er ook veel overlap, met name tussen de twee definities van de energiegemeenschap. De definities zijn in de eerste plaats een erkenning van een gewenste ontwikkeling; namelijk een grotere rol en betrokkenheid van eindafnemers op de markt.

De Nederlandse wetgever heeft ervoor gekozen in de nieuwe Energiewet te focussen op activiteiten en niet op actoren die de activiteiten uitvoeren. Er is wel een definitie van *actieve afnemer(s)* en een *energiegemeenschap* opgenomen. Uitgangspunt is dat actieve afnemers activiteiten moeten kunnen ontwikkelen en er niet van mogen worden weerhouden te participeren in een energiegemeenschap, elektriciteit te produceren, leveren, verbruiken en opslaan, en actief te zijn op het gebied van flexibiliteit en energie-efficiëntie. Dat energiegemeenschappen het recht hebben deze activiteiten uit te voeren, betekent niet dat daar geen verplichtingen aan gekoppeld kunnen zijn.

Zowel in het CEP als in de nieuwe Energiewet staan verschillende activiteiten zeer ruim geformuleerd, denk aan 'het kunnen leveren van flexibiliteit'. De ruime omschrijving maakt dat het lastig is te bepalen of de groepen zoals gedefinieerd in het CEP ook daadwerkelijk de activiteit kunnen ontwikkelen. De Raad van State benadrukte in haar recente advies over het wetvoorstel Energiewet dat dit zo duidelijk moet worden dat er een doenvermogen toets kan worden uitgevoerd². Om te onderzoeken of energiegemeenschappen en actieve afnemers daadwerkelijk activiteiten kunnen uitvoeren, moet de activiteit bijvoorbeeld *flexibiliteit leveren* verder uitgewerkt worden. In dit rapport is hier een eerste aanzet toe gedaan.

De nieuwe Energiewet beschrijft duidelijk de activiteit '*leveren aan gemeenschapsleden*' en biedt gemeenschappen (en actieve afnemers) onder voorwaarden de mogelijkheid zonder vergunning te leveren aan afnemers met een kleine aansluiting³.

Naast de activiteit *leveren aan gemeenschapsleden* kunnen collectieven andere activiteiten ontwikkelen. Zo kunnen ze een bijdrage leveren aan bijvoorbeeld congestieproblematiek en balanceren. Door de activiteiten die potentieel interessant kunnen zijn voor collectieven verder uit te werken zien we dat er *meer* complexe en *minder* complexe activiteiten zijn. Zo zijn de *energiemarktactiviteiten*, zoals leveren aan gemeenschapsleden, complexer en vaak risicovoller dan de *niet-energiemarktactiviteiten zoals het collectief inkopen van energie of flexibilitateitsdiensten*. Bij de eerste categorie activiteiten komt een hele set aan onderliggende verantwoordelijkheden kijken, denk aan het kunnen versturen van rekeningen en het kunnen voldoen aan kredietwaardigheidsstoetsen etc.

² <https://www.raadvanstate.nl/actueel/nieuws/@135547/samenvatting-advies-energiewet/>

³ In de concept Energiewet wordt gesproken van een kleine aansluiting ipv een kleinverbruiker

De wetgever zal bij het mogelijk maken van de activiteiten constant de afweging moeten maken tussen de ruimte die energiegemeenschappen wordt geboden en de bescherming van de rechten van de individuele aangeslotenen.

Een activiteit die veel wordt genoemd is 'peer-to-peer handelen'. In de nieuwe Hernieuwbare energierichtlijn wordt deze activiteit zeer ruim gedefinieerd. In de concept Energiewet wordt peer-to-peer handel opgenomen en beschreven als een subcategorie van levering en terug-levering. Peer-to-peer handel zien wij, net als de wetgever, niet als aparte activiteit, maar als subcategorie van leveren.

Het introduceren van peer-to-peer handel als aparte activiteit zien wij daarom niet als noodzakelijk. Wel is het goed om aan bepaalde groepen die actief willen zijn in leveren, zoals energiegemeenschappen en actieve afnemers, minder hoge en meer evenredige, eisen te stellen. Dit gebeurt nu o.a. door in de nieuwe Energiewet van de vergunningsplicht voor levering af te wijken voor actieve afnemers en energiegemeenschappen.

Belangrijkste aanbeveling

Het wetsvoorstel Energiewet maakt in theorie mogelijk dat energiecollectieven allerlei activiteiten kunnen ontplooiën, maar huidige eisen die worden gesteld voor het uitvoeren van activiteiten zullen voor veel collectieven te hoog zijn. Voorwaarden die gelden voor bijvoorbeeld het leveren van elektriciteit zijn, ondanks dat een leveringsvergunning niet vereist is, relatief hoog voor marktpartijen die kleine groepen huishoudelijke afnemers bedienen.

Per activiteit moet er daarom worden onderzocht of de activiteit daadwerkelijk uit te voeren is door een gemeenschap. Daarbij moeten alle bijkomende verantwoordelijkheden (bijv. balansverantwoordelijkheid, versturen van een duidelijke rekening) meegenomen worden.

Inhoudsopgave

	Managementsamenvatting	2
	Inleiding	6
1	Juridische definities van collectieven	11
1.1	Energiecollectieven in de Clean Energy Package.....	11
1.2	Energiegemeenschap en actieve afnemers in de Energiewet	17
1.3	Wat kan erkenning van deze energiegemeenschappen energiecollectieven opleveren?	20
2	Activiteiten van energiecollectieven.....	23
2.1	Diensten binnen de gemeenschap	25
2.2	Collectief eigenaarschap	27
2.3	Uitwisseling van energie	28
2.4	Impliciete flexibiliteit	31
2.5	Expliciete flexibiliteit.....	35
2.6	Domein-overstijgende waarde.....	36
2.7	Beheren en bedienen van de infrastructuur	37
2.8	Welke activiteiten zullen we in de praktijk gaan zien?.....	38
3	Conclusies.....	40
3.1	Energiegemeenschappen worden professioneler	40
3.2	Nog een weg te gaan van erkenning naar activiteiten mogelijk maken	40
3.3	Activiteiten van energiegemeenschappen – veel kan in theorie, in de praktijk zijn marktactiviteiten snel (te) complex.	41
4	Aanbevelingen	42
4.1	Vermijd containerbegrippen in beleidsdiscussies.....	42
4.2	Activiteiten mogelijk maken vereist verdere analyse	42
4.3	Houd het doel voor ogen bij het mogelijk maken van activiteiten	42
	Bronnen	44

Inleiding

In dit rapport staat de veranderende rol van de huishoudelijke eindafnemer centraal, en dan meer specifiek, niet de individuele eindafnemer, maar de huishoudelijke eindafnemers die *samen* iets willen doen als *collectief*.⁴ Dit gebeurt op steeds grotere schaal in Nederland en collectieven willen graag meer mogelijkheden krijgen op de energiemarkt.

Met de komst van het nieuwe Europese wetgevingspakket 'The Clean Energy Package' (CEP) wordt de rol van eindafnemers die in een groep activiteiten rond energie willen ontwikkelen, ook juridisch verankerd. Maar wat kunnen deze collectieven nu eigenlijk op de energiemarkt? Om deze vraag te kunnen beantwoorden wordt in dit rapport onderzocht wat collectieven volgens de Europese en nationale wetgever zijn en wat zij zouden moeten kunnen doen; welke activiteiten moeten zij kunnen ontplooiën?

Volgens de Lokale Energiemonitor (LEM) van Hieropgewekt had Nederland in 2021 meer dan 650 energiecollectieven met naar schatting rond de 110.000 leden. Het aantal energiecollectieven neemt nog altijd toe en de groei van de huidige collectieven in ledenaantal zet door.⁵ Daarnaast breiden ze het aantal activiteiten – van het ontwikkelen van meer duurzame energieprojecten tot het investeren in een buurtbatterij - dat zij ondernemen, uit. Ook blijkt uit groeiende deelname van energiecollectieven in onderzoeksprojecten dat ze interesse hebben in het ontwikkelen van nieuwe activiteiten.

Energiecollectieven in Nederland worden professioneler

Met groei in leden en de wens om nieuwe activiteiten te ontplooiën ontstaat ook de behoefte aan professionalisering. Dit pakken de coöperaties zelf op: 'ze organiseren zich in regionale, provinciale en landelijke samenwerkingsverbanden, en werken aan coöperatieve projectbureaus van samenwerkende lokale energiecoöperaties en gespecialiseerde dienstverleners' volgens de LEM.

Voor lokale overheden en marktpartijen worden collectieven hiermee interessante partners wat terug te zien is in de groeiende invloed van deze energiecollectieven in lokale besluitvorming over de energietransitie en toenemende interesse van marktpartijen en kennisinstellingen om samen te werken met energiecollectieven. De groeiende interesse komt o.a. voort uit 'het streven naar 50% lokaal eigendom'⁶ dat in het Klimaatakkoord is opgenomen. Ook in de EU wordt de toegevoegde waarde die energiecollectieven kunnen hebben op de sociale cohesie in dorpen en wijken en de bijdrage die zij kunnen leveren aan de duurzaamheidsdoelstellingen erkend en vertaald naar nieuwe wettelijke kaders die de ontwikkeling van actieve afnemers en energiegemeenschappen ondersteunt.

⁴ Voor een analyse van hoe huishoudens individueel en als groep, een bijdrage kunnen leveren op verschillende energiemarkten op basis van verschillende balansverantwoordelijkheidsmodellen, lees *Power to the People: een onderzoek naar alternatieven voor de huidige balansverantwoordelijkheid van kleinverbruikers*, UU, TNO en Alliander.

⁵ De lokale energiemonitor 2021, Hieropgewekt

⁶ <https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/klimaatakkoord-participatie-en-50-eigendom-van-lokale-omgeving>

Juridische verankering energiegemeenschappen

Recente EU-richtlijnen, waaronder de herziene Elektriciteitsrichtlijn (E-richtlijn) en Hernieuwbare Energierichtlijn (RES- richtlijn) geven richting aan hoe om te gaan met de opkomst van nieuwe partijen, zoals collectieven. Aan de ene kant wil de Europese wetgever groepen de kans geven samen activiteiten te ontwikkelen, aan de andere kant moet dit wel op een verantwoorde manier gebeuren (denk aan leveringszekerheid, consumentenbescherming, voorkomen van energiearmoede etc).

In het wetsvoorstel Energiewet – waarin de EU-richtlijnen worden geïmplementeerd - wordt aan beide aspecten (ruimte geven en beschermen van consumenten) aandacht gegeven.⁷ Enerzijds lijkt het wetsvoorstel Energiewet vooral gericht op gelijke regels. Ofwel; iedereen zal zich aan dezelfde spelregels moeten houden. Dit komt ook terug in de focus die ligt op activiteiten in plaats van actoren– het is, volgens de Memorie van Toelichting (MvT) 'irrelevant' wie de activiteit uitvoert.⁸ Anderzijds wordt ook benoemd dat consumenten alleen optredend of gezamenlijk (als collectief) het recht hebben op toegang tot die energiemarkt -wat een opening biedt om de bestaande barrières te verwijderen en mogelijk zelfs stimuleringsmaatregelen te introduceren.

Daarnaast wordt de energiegemeenschap, als gevolg van de implementatie van de Elektriciteitsrichtlijn expliciet gedefinieerd als een nieuwe partij in het energiesysteem. Als een gemeenschap voldoet aan een aantal organisatorische vereisten dan moeten lidstaten toestaan dat zij verschillende activiteiten kunnen ontwikkelen, zoals leveren, produceren en flexibiliteit leveren.

Hoeveel ruimte energiegemeenschappen en collectieven in het uiteindelijk krijgen om actief te worden op de energiemarkt, en activiteiten te ontplooiën, is mede afhankelijk van de ruimte die zij krijgen in nationale wetgeving. Op basis van het huidige wetsvoorstel is het nog lastig in te schatten hoeveel ruimte er daadwerkelijk is voor collectieven om activiteiten te ontplooiën. Ook omdat veel pas bij lagere regelgeving wordt uitgewerkt.

⁷ Daarbij is uitgegaan van de concept wettekst van de Energiewet Ten behoeve van de toetsing op de uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid (U&H) van het wetsvoorstel, d.d. 17 november 2021.

⁸ MvT bij de Energiewet d.d.17 november 2021, p. 27. Uitgangspunt in de nieuwe (concept) energiewet is dat in principe alle partijen activiteiten kunnen ondernemen, mits zij aan de voorwaarden voldoen die voor het ondernemen van deze activiteit gelden. De Memorie van Toelichting zegt hierover: *Iedere speler die een activiteit uitoefent, heeft binnen dat kader in beginsel onder gelijke voorwaarden toegang tot de verschillende markten.* Zo kan een partij zelf balanceringsverantwoordelijkheid dragen, maar dan moet de partij wel officieel erkend zijn voor Tennet en aan de eisen, die gelden voor het verkrijgen van deze erkenning, voldoen. Hetzelfde geldt voor leveren en produceren. In een aantal gevallen worden er uitzonderingen gemaakt.

Het Clean Energy Package (CEP) (EU) en de nieuwe Energiewet (NL)

Het Clean Energy Package is een pakket aan Europese richtlijnen en verordeningen waarin energiecollectieven een belangrijke rol krijgen toebedeeld. De Elektriciteitsrichtlijn en de Hernieuwbare energierichtlijn bevatten beiden definities en regels die de ontwikkeling van energiegemeenschappen mede zullen bepalen.

Het Clean Energy Package zet de energieafnemer centraal. Hier wordt invulling aan gegeven door de energieafnemer te ondersteunen in het ontwikkelen van nieuwe rollen op de verschillende energiemarkten. Energiegemeenschappen, waarin afnemers verenigd zijn, kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het versterken van de afnemer in deze nieuwe rollen.

In Nederland wordt gewerkt aan een nieuwe Energiewet. Doel van het nieuwe wetsvoorstel is een modern ordeningskader te bieden die de energietransitie ondersteunt en stimuleert, en bijdraagt aan een schone, veilige, betrouwbare, betaalbare en ruimtelijk inpasbare energievoorziening. De Energiewet zal de huidige Elektriciteitswet en Gaswet vervangen en ook de Richtlijnen (en Verordeningen) uit de Clean Energy Package, waaronder de Elektriciteitsrichtlijn en de Elektriciteitsverordening, worden in de Energiewet geïmplementeerd.

De eerste versie van dit wetsvoorstel is in december 2020 gepubliceerd en geconsulteerd. Eind november 2021 is er een nieuwe herziene versie gepubliceerd, een versie ten behoeve van de toetsing op de uitvoerbaarheid en handhaving van het wetsvoorstel. Deze wordt afgekort de UHT versie genoemd. In juli 2022 is een nieuwe versie van de Energiewet gepubliceerd en naar de Raad van State gestuurd; de RvS versie. In februari 2023 heeft de Raad van State advies gegeven over de Energiewet. Het advies is kritisch. De RvS noemt o.a. dat er onvoldoende is gekeken naar of de stukken over gemeenschappen en actieve afnemers wel 'doenbaar' is. De drie versies verschillen van elkaar. Analyses uit het rapport zijn grotendeels gebaseerd op de versie van juli 2022; RvS versie. In enkele gevallen wordt er naar de UHT versie verwezen.

Opbouw van het rapport

Dit rapport biedt handvaten aan beleidsmakers, (verenigde) energiegemeenschappen en bedrijven en burgers die zich bezighouden met of interesse hebben in het toekomstige juridisch kader (komende ~2-10 jaar op basis van de Clean Energy Package en de (concept) nieuwe Energiewet) van collectieve energiemarktactiviteiten:

Het rapport bestaat uit twee onderdelen:

1. Een beschrijving van het Europese en nationale relevante wettelijke bepalingen rond energiecollectieven;
2. Een omschrijving en classificering van activiteiten die passen bij energiegemeenschappen.

Europees en Nederlands wettelijk kader energiecollectieven

Met de komst van het Clean Energy Package zijn er nu officiële beschrijvingen van het energiecollectief, namelijk de energiegemeenschap van burgers, hernieuwbare

energiegemeenschap, gezamenlijk optredende zelfverbruikers en actieve afnemers. In dit deel van het rapport onderzoeken we hoe de collectieven worden gedefinieerd, welke activiteiten energiegemeenschappen zouden moeten kunnen ontwikkelen, welke rol ze kunnen spelen en op welke wijze energiegemeenschappen afwijken van bijvoorbeeld een energieleverancier.

Omschrijving en classificering van activiteiten van energiecollectieven

Er is nu een officiële definitie van energiegemeenschappen. In de praktijk bestaan er veel verschillende type collectieven en deze collectieven ondernemen verschillende type activiteiten, uiteenlopend van gezamenlijk productie-installaties kopen tot gezamenlijk energie leveren. In de definities van de richtlijnen worden de activiteiten die gemeenschappen moeten kunnen ontwikkelen, beschreven op hoofdlijnen. In dit onderzoek zijn verschillende activiteiten die een energiecollectief kan ondernemen geanalyseerd en gecategoriseerd.

Een goede definitie van activiteiten die energiecollectieven nu en straks kunnen uitvoeren, zien we als een noodzakelijke basis om deze discussies goed te kunnen voeren: het stelt ons in staat om iets te zeggen over de waarde van de activiteit voor energiecollectieven en wat er nog moet worden gedaan op sociaal, technologisch, financieel en juridisch gebied, om de activiteiten mogelijk te maken.

Het rapport is een eerste verkenning van de definities zoals opgenomen in het CEP en de concept Energiewet en de toegevoegde waarde daarvan. De activiteitenlijst biedt inzicht in de activiteiten die gemeenschappen zouden kunnen ontwikkelen. Het is geen uitputtende lijst, maar een instrument om op een meer genuanceerde manier met elkaar in gesprek te kunnen gaan over welke activiteiten voor energiegemeenschappen belangrijk kunnen zijn, en in welke mate (hoog over) de activiteiten onder de huidige regels al ontwikkeld kunnen worden door energiegemeenschappen. Een volgende stap is om per activiteit te analyseren welke eisen er gelden en of het terecht is dat de eisen ook voor energiegemeenschappen gelden, waarbij uiteindelijk de wetgever moet laveren tussen aan de ene kant consumenten voldoende bescherming te bieden en aan de andere kant eindafnemers de mogelijkheid te bieden te participeren op een markt waar zij ook risico's lopen.

Energiecollectieven, coöperaties, gemeenschappen, wat is wat?

In dit paper kijken we naar een brede definitie van collectieven die zich bezig houden met energie. De term *energiecollectief* in dit paper is daarmee ruimer bedoeld dan de term *energiecoöperatie* die wordt gebruikt in de Lokale Energiemonitor (LEM) om aan te geven dat het gaat om juridisch georganiseerde collectieven en de definitie *energiegemeenschap*⁹ die in het wetsvoorstel Energiewet wordt gebruikt.

We beschouwen onder energiecollectieven alle samenwerkingsvormen tussen huishoudelijke en evt. ook zakelijke consumenten op gebied van energie-opwek, -opwek, -levering, opslag en conversie ook als ze zich niet hebben georganiseerd onder een juridische entiteit. Wel moeten er op één of andere manier afspraken gemaakt zijn over zeggenschap en eigenaarschap.

Dit brede concept van het energiecollectief sluit aan bij de insteek van de nieuwe Energiewet – focus op activiteiten in plaats van actoren -, maar niet bij de definitie van Energiegemeenschap die in de wet is opgenomen. De Energiewet stelt een aantal eisen, die voortkomen uit de verplichting om de Elektriciteitsrichtlijn te implementeren, waaraan een energiegemeenschap moet voldoen om als gemeenschap aangemerkt te worden, waaronder de eis dat de gemeenschap een rechtspersoon moet zijn.

In dit onderzoek staan de activiteiten van collectieven centraal. Omdat de praktijk weerbarstiger is en nog niet een-op-een aansluit bij deze nieuwe definitie, is ervoor gekozen te werken met een bredere definitie dan de huidige definitie in de Energiewet. In Hoofdstuk 1 gaan we verder in op de mogelijke manieren waarop energiecollectieven georganiseerd kunnen worden.

Motivatie TNO

De transitie naar een duurzame schone leefomgeving en energievoorziening vraagt om de ontwikkeling van nieuwe producten en diensten die energiecollectieven kunnen gebruiken. TNO is als kennispartij betrokken bij het onderzoeken en ontwikkelen van deze producten en diensten⁹. Passende wet- en regelgeving, maar ook kennis van psychologische en sociaal maatschappelijke drijfveren en barrières zijn belangrijke voorwaarden voor het laten ontstaan van nieuwe markten, toetreding van nieuwe partijen en de ontwikkeling van dergelijke producten en diensten. TNO verbindt het technisch onderzoek aan de sociale, economische en juridische expertise om zo innovaties toepasbaar te maken voor de samenleving. De lijst van activiteiten van energiecollectieven (Hoofdstuk 2) is zo opgesteld dat deze door TNO en partners in projecten kan worden toegepast in diverse lopende en toekomstige innovatieprojecten.

⁹ Bijv. In Bright (<https://www.brightproject.eu/>) en IANOS (<https://ianos.eu/>)

1 Juridische definities van collectieven

Sinds de publicatie van de Clean energy package (CEP) een pakket aan maatregelen voor de Europese energie-unie, bestaande uit verschillende wetgevingsinstrumenten die in 2018 en 2019 in werking zijn getreden, is het energiecollectief en de rechten en plichten van collectieven ook wettelijk verankerd. In dit wetgevingspakket krijgt de consument een centrale rol. Uitgangspunt blijft dat kwetsbare consumenten moeten worden beschermd, maar dat actieve consumenten ook nieuwe mogelijkheden geboden moeten worden. Dit vertaalt zich onder meer in het opnemen van twee definities van energiegemeenschappen.

Archetypes van energiecollectieven

Energiecollectieven worden ook vaak ingedeeld op basis van de manier waarop ze verbonden zijn met de leden en de rest van het energiesysteem en/of op basis van hun 'business model'. Denk aan termen als microgrid, community Virtual Power Plant (cVPP), peer-to-peer energiegemeenschap of energiehub. Deze **archetypes** hebben geen juridische betekenis en zijn lastig af te bakenen, ze geven slechts aan wat 'typisch' is voor energiecollectieven van deze vorm.

Archetypes zijn nuttig om collectieven te vergelijken en om ambities uit te drukken. In beleidsdiscussies zijn ze beter te vermijden en raden we aan het te hebben over de combinatie van activiteiten en organisatievormen.

1.1 Energiecollectieven in de Clean Energy Package

De Elektriciteitsrichtlijn en de Hernieuwbare Energierichtlijn bevatten twee overlappende definities van energiegemeenschappen; de *energiegemeenschap van burgers* (Citizen Energy Community, ofwel; CEC) en de *hernieuwbare energiegemeenschap* (Renewable Energy Community, ofwel; REC). Naast deze definities worden ook nog andere rollen gedefinieerd die van toepassing kunnen zijn op een energiecollectief, te denken aan de *actieve afnemers*, en de *gezamenlijk optredende zelfverbruikers van hernieuwbare energie*.

De CEC en REC-definities stellen een aantal voorwaarden waar een energiegemeenschap aan moet voldoen op het gebied van organisatie, governance-structuur, en doel van de energiegemeenschap.¹⁰ Daarnaast bevatten beide definities een, niet uitputtende, activiteitenlijst. Niet alle energiecollectieven vallen onder de definitie van de REC of de CEC, omdat ze niet aan de genoemde voorwaarden voldoen. Een deel van de collectieven die niet onder de definitie van REC of CEC vallen kunnen als *actieve afnemers* of *gezamenlijk optredende zelfverbruikers* worden aangemerkt.

¹⁰ Peer-to-Peer, Energy Communities, Legal Definitions and Access to Markets, Florence School of Regulation, April 6. 2021

1.1.1 *Energiegemeenschap van burgers (CEC)*

De definitie van de energiegemeenschap van burgers is neergelegd in artikel 2 en 16 van de Elektriciteitsrichtlijn (2019/944)¹¹.

De definitie luidt als volgt, artikel 2 (11):

Energiegemeenschap van burgers: een juridische entiteit die:

- a) gebaseerd is op vrijwillige en open deelname en waarover leden of aandeelhouders, die natuurlijke personen, lokale autoriteiten, waaronder gemeenten, of kleine ondernemingen zijn, feitelijke zeggenschap hebben;*
- b) waarvan het hoofddoel veeleer bestaat uit het bieden van milieu-, economische of sociale gemeenschapsvoordelen aan haar leden of aandeelhouders of aan de plaatselijke gebieden waar ze werkzaam is dan uit winst maken, en*
- c) zich bezig kan houden met de productie, waaronder uit hernieuwbare bronnen, distributie, levering, verbruik, aggregatie, energieopslag, energie-efficiëntiediensten, oplaaddiensten voor elektrische voertuigen of andere energiediensten aan haar leden of aandeelhouders kan aanbieden.*

Organisatie en zeggenschap

De energiegemeenschap van burgers is een juridische entiteit. Er wordt niet voorgeschreven wat voor soort juridische entiteit. Dit kunnen bijvoorbeeld verenigingen, coöperaties en vennootschappen zijn. Voorwaarde is wel dat de deelname vrijwillig en open moet zijn. Dit betekent dat leden of aandeelhouders het recht hebben de gemeenschap te verlaten (art. 17 lid 1b).

Een open gemeenschap betekent dat de gemeenschap open staat voor alle categorieën entiteiten.¹² De Elektriciteitsrichtlijn eist echter wel dat de beslissingsbevoegdheid binnen de gemeenschap niet bij aandeelhouders of leden komt te liggen die betrokken zijn bij grootschalige commerciële activiteiten en de energiesector niet de voornaamste economische activiteit vormt.

De zeggenschap moet effectief bij de leden of aandeelhouders liggen die natuurlijke personen zijn, burgers, lokale autoriteiten of kleine ondernemingen.¹³ Een energiebedrijf dat grootschalig commerciële activiteiten uitvoert, zou dus deel kunnen nemen aan een energiegemeenschap, maar mag geen zeggenschap hebben in de gemeenschap. Onder zeggenschap wordt verstaan de mogelijkheid om beslissende invloed uit te oefenen op de activiteiten.¹⁴

Doel en reden van introductie

Naast voorwaarden ten aanzien van de organisatie en zeggenschap stelt de Richtlijn ook voorwaarden ten aanzien van het doel van de energiegemeenschap van burgers.

De gemeenschap heeft in de eerste plaats tot doel het bieden van milieu-, economische of sociale gemeenschapsvoordelen aan haar leden of aandeelhouders. Het kan ook ten goede komen van de omgeving waarin de gemeenschap actief is. Overigens mogen energiegemeenschappen wel winst maken, maar het moet niet hun eerste doel zijn.

¹¹ Richtlijn (EU) 2019/944 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit en tot wijziging van Richtlijn 2012/27/EU

¹² Overweging 44 Richtlijn 2019/944

¹³ Onderneming met meer dan vijftig werknemers en een jaaromzet en/of een jaarlijks balanstotaal van ten hoogste 10 miljoen EUR, hebben geen zeggenschap in de gemeenschap

¹⁴ art. 1(56) Richtlijn 2019/944

De Europese wetgever definieert de energiegemeenschap van burgers omwille van de erkenning en daarmee ook de ondersteuning van energiegemeenschappen in het wettelijke kader. De gemeenschap moet eerlijk behandeld worden en op gelijke wijze kunnen opereren. Overigens mogen gemeenschappen ook niet voorgetrokken worden en zullen zij op een evenwichtige en voldoende wijze bij moeten dragen en delen in de totale kosten van het systeem.

Activiteiten

De Elektriciteitsrichtlijn beschrijft naast de organisatie, governance en doel van de gemeenschappen, ook welk type activiteiten de gemeenschap allemaal zou moeten kunnen ondernemen. De activiteiten zoals genoemd in de richtlijn zijn veel algemener dan de activiteiten uit de activiteitenlijst in Hoofdstuk 2; de richtlijn spreekt onder andere van *produceren, verbruiken, verkopen en delen*. Meerdere activiteiten uit de activiteitenlijst van Hoofdstuk 2 kunnen onder één activiteit vallen zoals genoemd in de richtlijn.

De richtlijn benoemt een aantal activiteiten die lidstaten mogelijk moeten maken. Dit betekent niet dat de gemeenschap deze activiteiten ook *moet* ondernemen om als gemeenschap aangemerkt te worden, maar zij hebben wel het recht, mocht daar interesse in zijn, deze activiteit te ontwikkelen. Dat energiegemeenschappen het recht hebben deze activiteiten uit te voeren, betekent niet dat daar geen verplichtingen aan gekoppeld kunnen zijn.

De lijst van activiteiten zoals beschreven in artikel 2 (11) en 16 Elektriciteitsrichtlijn, geldt als een voorbeeld van activiteiten die zij kunnen ondernemen en is dus niet uitputtend. De beschreven activiteiten hebben alleen betrekking op elektriciteit en worden als volgt beschreven: productie, levering, verbruik, aggregatie, energieopslag, energie-efficiëntiediensten, oplaaddiensten en distributie.

Verder stelt de Elektriciteitsrichtlijn in artikel 16 dat een energiegemeenschap toegang moet hebben tot alle energiemarkten, direct of indirect via aggregatie. Zowel uit artikel 2 lid 11, art. 16 en de overwegingen bij de richtlijn, volgt dat de energiegemeenschap in principe in de gelegenheid moet worden gesteld, gelijkkelijk met andere marktpartijen activiteiten te ontplooien. Dat betekent dat wanneer een Energiegemeenschap van burgers elektriciteit produceert, zij aan dezelfde regels zijn onderworpen als een andere producent. De regels m.b.t. tot de tarieven die zij betalen, procedures die gelden voor en de activiteiten die zij ontwikkelen dienen ook niet-discriminatoir, eerlijk, evenredig, en transparant te zijn. Dit kan met zich meebrengen dat de regels die gelden voor een kleine energiegemeenschap die produceert, afwijken van een groot energiebedrijf met opwek. Een voorbeeld daarvan kan zijn dat je voor kleine energiegemeenschappen die een beperkt aantal afnemers bedienen, andere kredietwaardigheidseisen stelt als zij willen leveren of erkent willen worden als balanceringsverantwoordelijke partij.

Voor distributie geldt een uitzondering. Lidstaten kunnen ervoor kiezen, maar zijn niet verplicht, dat energiegemeenschappen van burgers distributienetten bezitten, oprichten, kopen of huren en op autonome wijze beheren. De gemeenschap zal dan wel aan de regels die ook voor de distributienetbeheerders gelden, moeten voldoen.

De activiteiten die de gemeenschap ontplooit bepalen niet alleen of zij wel of niet een energiegemeenschap van burgers zijn. Wanneer zij produceren zijn zij immers ook producent, en wellicht een actieve afnemer of gezamenlijke optredende zelfgebruikers. Het is de organisatievorm, de governance en het doel dat bepaalt of er sprake is van een energiegemeenschap van burgers.

1.1.2 *Hernieuwbare energiegemeenschap (REC)*

De hernieuwbare energiegemeenschap (Renewable Energy Community) en de energiegemeenschap van burgers hebben veel overeenkomsten. De definitie van de hernieuwbare energiegemeenschap is strikter en daarmee wordt ook wel gezegd dat het een subtype van de energiegemeenschap van burgers is.¹⁵

Organisatie en zeggenschap

Ook voor de Hernieuwbare Energiegemeenschap geldt dat de organisatie, governance en het doel een belangrijke rol spelen in de definitie. In aanvulling op de voorwaarden die worden genoemd in de definitie van de energiegemeenschap van burgers, vereist de Hernieuwbare Energierichtlijn dat het moet gaan om aandeelhouders en leden die in de nabijheid van de hernieuwbare energieprojecten zijn gesitueerd. Er is dus een geografische voorwaarde. Hoe vervolgens invulling gegeven wordt aan de nabijheid wordt niet toegelicht en lidstaten zullen hier dus zelf invulling aan moeten geven.

Verder stelt de definitie van de hernieuwbare energiegemeenschap dat de gemeenschap autonoom is en daadwerkelijk wordt gecontroleerd door de aandeelhouders of leden. Leden en aandeelhouders kunnen zijn; natuurlijke personen, SME's en lokale overheden. Dit betekent dat grote bedrijven geen lid of aandeelhouder mogen zijn van de REC, dit in tegenstelling tot de CEC. Verder kunnen ook kleine energiebedrijven geen deel uit maken van een REC, omdat het *hun belangrijkste commerciële of professionele activiteit vormt*, artikel 22 lid 1 RED.

Doel en reden van introductie

De hernieuwbare energiegemeenschap onderneemt activiteiten die te maken hebben met duurzame energie. Dit zouden ook andere energiedragers kunnen zijn dan elektriciteit, zoals warmte, mits duurzaam. Ook voor de Hernieuwbare energiegemeenschap geldt dat zij als hoofddoel hebben *het verschaffen van voordelen op milieugebied of op economisch of sociaal gebied aan haar aandeelhouders of leden of aan de lokale gebieden*.

Het bieden van voordelen aan het lokale gebied wordt hier ook genoemd en sluit aan bij de geografische afbakening die voor deze gemeenschap van belang is. Verder wordt ook het belang van armoedebestrijding in relatie tot de hernieuwbare energiegemeenschappen genoemd.¹⁶

Activiteiten

De Hernieuwbare energierichtlijn noemt dat gemeenschappen het recht hebben om hernieuwbare energie te produceren, verbruiken, op te slaan en te verkopen. De energiegemeenschap heeft ook het recht om energie te delen die is geproduceerd door productie-eenheden in eigendom van de gemeenschap, overigens met behoud van de rechten en verplichtingen van de gemeenschap als consument. De

¹⁵ Compile, Energy Community Definitions, REScoop.eu, May 2019, p.7

¹⁶ Overweging 67 bij Richtlijn 2018/2001

richtlijn noemt ook aggregatie en andere commerciële diensten. Ook hier worden de activiteiten niet uitputtend beschreven.

Daar waar de Elektriciteitsrichtlijn lidstaten opdraagt een gelijk speelveld te creëren voor energiegemeenschappen van burgers (CEC), gaan de verplichtingen voor de Lidstaten ten aanzien van de hernieuwbare energiegemeenschap (REC) een stuk verder.

Lidstaten moeten 1) bestaande belemmeringen evalueren, 2) een faciliterend kader scheppen ter bevordering van REC's en dit doen o.a. door onrechtvaardige regelgevende en administratieve belemmeringen actief weg te nemen. Daarnaast stelt de Hernieuwbare Energierichtlijn als eis dat Lidstaten moeten zorgen voor eerlijke, evenredige en transparante procedures¹⁷, en wordt lidstaten o.a. opgedragen om instrumenten beschikbaar te maken die de toegang tot financiering en informatie vergemakkelijken.¹⁸

1.1.3 Actieve afnemer

Naast de definities van de REC en de CEC zijn er nog een aantal andere nieuwe definities opgenomen in de Richtlijnen die overeenkomsten vertonen met energiecollectieven, of die ook van toepassing zouden kunnen zijn op een energiecollectief. Een voorbeeld daarvan is de actieve afnemer, artikel 2 lid 8 Elektriciteitsrichtlijn. *De actieve afnemer is een eindafnemer, of een groep gezamenlijke optredende eindafnemers, die op eigen terrein binnen afgebakende grenzen of, indien toegestaan door de lidstaat, op andere terreinen opgewekte elektriciteit verbruiken of opslaan, de door henzelf opgewekte elektriciteit verkopen, of die deelnemen aan flexibiliteits- of energie-efficiëntieregelingen, mits die activiteiten niet hun belangrijkste commerciële of professionele activiteit vormt.*

Organisatie en zeggenschap

De definitie van de actieve afnemer heeft veel overlap met de definities van de REC en de CEC. Het grote verschil is dat de actieve afnemer ook van toepassing is op individuen, dat er geen sprake hoeft te zijn van een juridische entiteit en dat er geen verdere governance vereisten van toepassing zijn.

Wanneer een groep afnemers gezamenlijk produceert, maar zij doen dit niet onder een juridische entiteit in de vorm van bijvoorbeeld een coöperatie, dan kunnen zij wel als actieve afnemer worden aangemerkt. Ook dan geldt de voorwaarde dat dit niet in de eerste plaats een commerciële of professionele activiteit vormt. Wel zal er enige vorm van zeggenschap moeten zijn, bijvoorbeeld in de vorm van eigenaarschap.¹⁹

Activiteiten

Ook gezamenlijk optredende afnemers hebben het recht om elektriciteit te produceren, verkopen en te verhandelen. Ten aanzien van het hebben van een opslagfaciliteit wordt bepaald dat de actieve afnemer het recht heeft op een aansluiting als zij voldoen aan de noodzakelijke voorwaarden. Over dit opslaan mogen geen dubbele tarieven gerekend worden, *waaronder nettarieven, voor het opslaan van elektriciteit op eigen terrein en het leveren van flexibiliteitsdiensten aan de systeembeheerder*. Een andere interessante voorwaarde is dat de actieve

¹⁷ Artikel 22 lid 4 d Richtlijn 2018/2001

¹⁸ Artikel 22 lid 4 g Richtlijn 2018/2001

¹⁹ Of huur

afnemer met de opslagfaciliteit gelijktijdig gelijke diensten aan moet kunnen bieden. Dat zou betekenen dat een actieve afnemer meerdere flexibiliteitsdiensten en/of verkoop en uitwisseling van energie zou moeten kunnen leveren en meerdere overeenkomsten aan moet kunnen gaan ten aanzien van de opslagfaciliteit. Overigens moeten Lidstaten ook waarborgen dat alle afnemers, actieve en niet-actieve, meer dan één elektriciteitsleveringscontract aan kunnen gaan, artikel 4, en zijn afnemers vrij andere diensten in te kopen en te verkopen, artikel 13.

1.1.4 *Gezamenlijk optredende zelfverbruikers van hernieuwbare energie*

In tegenstelling tot de Elektriciteitsrichtlijn, waarin de definitie van actieve afnemers zowel individuele afnemers als gezamenlijk optredende afnemers omvat, bevat de Hernieuwbare energierichtlijn een aparte definitie voor gezamenlijk optredende afnemers, namelijk; *de gezamenlijk optredende zelfverbruikers van hernieuwbare energie*. Een gezamenlijk optredende zelfverbruiker van hernieuwbare energie is actief op een afgebakende locatie; in hetzelfde gebouw of appartementsgebouw.²⁰ Onder zelfverbruik wordt verstaan; voor eigen verbruik energie opwekken, verbruiken, verkopen en/of opslaan. Doel van de Europese wetgever is om ook afnemers die niet in een eengezinswoning wonen de mogelijkheid te bieden als zelfverbruiker op te treden.²¹

1.1.5 *Overlap tussen definities*

De definities van energiegemeenschap van burgers, hernieuwbare energiegemeenschap, actieve afnemers en gezamenlijk optredende zelfverbruikers van energie overlappen elkaar, met name qua activiteiten. Zo kan een groep afnemers die elektriciteit produceert zowel een energiegemeenschap van burgers zijn, een hernieuwbare energiegemeenschap, een actieve afnemer of een gezamenlijk optredende zelfverbruiker. De eisen ten aanzien van organisatie en governance van de gemeenschap en de geografische gebondenheid bepalen voor een groot deel onder welke definitie het energiecollectief past, waarbij een energiecollectief dus ook onder meerdere definities tegelijk kan vallen.

Tabel 1 Overzicht welke type regels van toepassing zijn op de samenwerkingsvormen REC, CEC, (gezamenlijke) actieve afnemer en gezamenlijke optredende zelfverbruikers van hernieuwbare energie.

	REC	CEC	Actieve afn.	Gez. Optred.
Organisatie	x	x	-	-
Zeggenschap	x	x	-	-
Hernieuwbare energie	x	-	-	x
Geografische gebondenheid	x	-	-	x

Er is niet alleen overlap tussen de definities zoals hierboven omschreven, het is ook relevant hoe energiegemeenschappen zich van andere marktpartijen onderscheiden. Ze mogen immers dezelfde activiteiten ontwikkelen en daarmee in de rol van een producent, leverancier en soms zelfs netbeheerder kruipen.

De definities geven een aantal belangrijke aanknopingspunten. De regels rond zeggenschap zijn daarbij van belang; een deelnemer in een collectief heeft ook een

²⁰ Artikel 2 lid 15 jo 14 Richtlijn 2018/2001

²¹ Artikel 2 lid 14 Richtlijn 2018/2001

stem. Daarnaast zijn de doelen waarvoor de gemeenschap wordt ingezet van belang; het bieden van milieu-, economische of sociale gemeenschapsvoordelen. Grote energiegemeenschappen zullen zich mogelijk moeilijk onderscheiden van andere 'gewone' energiebedrijven.

1.2 Energiegemeenschap en actieve afnemers in de Energiewet

De Elektriciteitsrichtlijn (en -verordening)²² en de Hernieuwbare energierichtlijn worden (deels) geïmplementeerd in de nieuwe Energiewet.²³ Die wet is nu in concept gepubliceerd. In de Energiewet zullen o.a. de regels omtrent energiegemeenschappen, actieve afnemers en gezamenlijke zelfverbruikers, moeten worden geïmplementeerd.

De Nederlandse wetgever heeft ervoor gekozen niet al deze definities over te nemen in de Energiewet. De wetgever geeft aan vooral activiteiten te willen beschrijven die door verschillende actoren uitgevoerd kunnen worden. Zowel een energiegemeenschap als een leverancier kunnen leveren, en de wetgever noemt het irrelevant wie de activiteit uitvoert. Daarmee zou het recht tot het uit kunnen voeren van activiteiten geborgd moeten worden in de nieuwe Energiewet, aldus de wetgever.

Toch blijft de vraag wie een activiteit uitvoert wel degelijk relevant, al is het maar om te voorkomen dat energiegemeenschappen actieve afnemer niet aan disproportionele hoge standaarden moeten voldoen en daarmee in de praktijk onnodig worden belemmerd in het ondernemen van die activiteiten waar zij volgens het CEP recht op hebben.

Een voorbeeld van differentiatie in eisen is ook terug te vinden in de Energiewet. Deze wordt hieronder, na de toelichting op de definitie, besproken (zie "Ontheffingen voor energiegemeenschappen").

In de Energiewet is een definitie opgenomen van de energiegemeenschap en actieve afnemer(s). Een actieve eindafnemer is: *een eindafnemer van elektriciteit die binnen zijn eigen installatie geproduceerde elektriciteit verbruikt, opslaat of deze verkoopt of die gebruik maakt van flexibiliteits- of energie-efficiëntiediensten, mits die activiteiten niet zijn belangrijkste commerciële activiteit vormen.*²⁴

Verder wordt ook een groep actieve eindafnemers gedefinieerd als: *groep actieve afnemers die geen rechtspersoon is, beschouwd als een actieve afnemer indien: a. de groep bestaat uit eindafnemers van elektriciteit die in eenzelfde gebouw gevestigd zijn; b. de groep beschikt over een gezamenlijke aansluiting; c. achter de gezamenlijke aansluiting elektriciteit wordt opgewerkt; d. deze activiteit niet de belangrijkste commerciële activiteit vormt van de groep; e. de vertegenwoordiger van de groep beschikt over toestemming tot vertegenwoordiging van de betrokkenen.*²⁵

²² Verordeningen werken direct door en hoeven niet geïmplementeerd te worden. Soms is implementatie voor de rechtszekerheid wel te prefereren.

²³ Conceptvoorstel van wet houdende regels over energiemarkten en energiesystemen (Energiewet), dd. 17 dec. 2020, EZK, en de Herzienne versie van 26 november 2021 en van 12 juli 2022

²⁴ Artikel 1.1 Actieve afnemer

²⁵ Artikel 1.5, tweede lid

De definitie van de actieve eindafnemers maakt gebruik van geografische afbakening die terug te vinden is bij de gezamenlijk optredende zelfverbruikers van hernieuwbare energie uit de Hernieuwbare energierichtlijn, om een groep afnemers af te bakenen. Overigens biedt Richtlijn 2018/2001 wel de ruimte (geen verplichting) dat de opwekinstallatie zich op een andere locatie bevindt. Volgens de conceptwet moet de installatie zich achter de gezamenlijke aansluiting bevinden.

Ook de energiegemeenschap wordt gedefinieerd (art. 1.1) als: *juridische entiteit die ten behoeve van haar leden, vennoten of aandeelhouders activiteiten op de energiemarkt verricht en als hoofddoel heeft het bieden van milieuvoordelen of economische of sociale voordelen aan haar leden, vennoten of aandeelhouders of aan de plaatselijke gebieden waar ze werkzaam is, en niet is gericht op het maken van winst.*²⁶

In aanvulling hierop worden in artikel 2.5 nog een aantal voorwaarden genoemd waar een energiegemeenschap aan moet voldoen. Deze voorwaarden sluiten aan bij de definities en beschrijvingen van de energiegemeenschap van burgers en de hernieuwbare energiegemeenschap uit desbetreffende richtlijnen (2019/944 en 2018/2001). Overigens hanteert de Energiewet maar één definitie, maar komt in de voorwaarden het onderscheid tussen een hernieuwbare energiegemeenschap en de energiegemeenschap van burgers wel naar voren (artikel 2.5, lid 1 en 2). Zo kunnen energiegemeenschappen die hernieuwbare energieprojecten ontwikkelen in afwijking van de hoofdregel rond zeggenschap bepalen dat het zeggenschap komt te liggen bij leden of aandeelhouders die in de nabije omgeving van de hernieuwbare-energieprojecten zijn gevestigd (lid 2). Verder biedt de wet de mogelijkheid dat een energiegemeenschap die een hernieuwbaar energieproject ontwikkelt, in de statuten borgt dat de leden of aandeelhouders enkel natuurlijke personen, lokale autoriteiten of kleine of middelgrote ondernemingen kunnen zijn. De wet opent in lid 3 ook nog de weg voor nadere regels over het zeggenschap bij AMvB.

Met de definities van de energiegemeenschap, actieve afnemers en de groep actieve afnemers worden een aantal van de belangrijke nieuwe entiteiten/rollen uit het CEP geïmplementeerd. De wetgever neemt niet alle definities over. Zo wordt de definitie van de actieve afnemer ingevuld met de definitie van de gezamenlijk optredende zelfverbruikers. De vraag is of daarmee de rechten die actieve afnemers zouden moeten hebben, voldoende worden geborgd. De volgende vraag is in hoeverre de definities ertoe leiden dat deze nieuwe partijen ook activiteiten kunnen ontwikkelen.

In de eerste plaats verbiedt de wet energiebedrijven een eindafnemer te weerhouden actief te worden en 'elektriciteit op te wekken met het oog op eigen verbruik, opslag, verkoop of levering aan derden' of deel te nemen aan een energiegemeenschap, aldus artikel 2.4. Wat er moet worden verstaan onder *weershouden van de eindafnemer* kan deels worden ingevuld met behulp van de daaraan voorafgaande artikelen waarin wordt bepaald dat een actieve afnemer vrij is verschillende type overeenkomsten aan te gaan met meerdere marktdeelnemers. Art. 2.2 en 2.3. Het gaat dan om levering en teruglevering, peer-to-peer handel,

²⁶ Het gaat hier om activiteiten die op een energiemarkt worden verricht. De wetgever verwijst hier niet naar energiemarktactiviteiten zoals gedefinieerd in Hoofdstuk 2. Uit de MvT, die o.a. verwijst naar de bestaande productiecoöperaties in NL, blijkt dat een gemeenschap ook niet-energiemarkt activiteiten mag verrichten, denk aan gemeenschappelijk eigendom, of energiemarkt activiteiten mag uitbesteden aan derden, en toch onder definitie vallen.

maar ook om vraagresponsovereenkomsten. Belangrijke voorwaarde is dat er een slimme meetinrichting is waarvan de communicatiefunctie wordt gebruikt.

1.2.1 *Ontheffingen voor energiegemeenschappen*

Naast de nieuwe definities bevat de concept wet ook een specifieke ontheffing voor energiegemeenschappen (en actieve afnemers). Zo kan een energiegemeenschap, zoals gedefinieerd in art. 1 en die voldoet aan de voorwaarden van art. 2.5 een ontheffing van de vergunningsplicht die voor leveranciers geldt krijgen als zij aan de volgende vereisten voldoen: De energiegemeenschap die elektriciteit of gas produceert mag zonder vergunning leveren als 1) de gemeenschap op jaarbasis niet meer energie levert dan zij heeft ingevoerd, 2) de afnemers met een kleine aansluiting leden of aandeelhouders zijn en 3) de energiegemeenschap niet meer leden of aandeelhouders heeft, dan bij ministeriele regeling is vastgesteld, artikel 2.19. Een energiegemeenschap die hieraan voldoet mag zonder leveringsvergunning leveren en hoeft daarmee ook niet aan de bijkomende eisen als kredietwaardigheid voor het verkrijgen van de vergunning te voldoen, artikel 2.20.²⁷

In de concept wet staat dat bij lagere regelgeving (AMvB) regels zullen worden gesteld over het maximum aantal leden of aandeelhouders van de coöperatie. Alle andere regels die gelden voor de leverancier, zoals het beheren van gegevens, factureren, opzeggen, innen van systeembeheerderskosten en energiebelasting etc., gelden ook voor een energiegemeenschap/ actieve afnemer die levert zonder vergunning.²⁸

Als de gemeenschap niet voldoet aan de eisen die gesteld zijn aan een energiegemeenschap en niet valt onder de uitzonderingsgrond van artikel 2.19, dan kan een energiegemeenschap nog steeds leveren aan kleine aansluitingen, maar moet er wel een vergunning worden aangevraagd.

Ter onderbouwing van de keuze om een ontheffing op de leveringsvergunning voor gemeenschappen en actieve afnemers in de Energiewet op te nemen, noemt de wetgever dat de verplichting onevenredig belemmerend kan zijn voor deze partijen.²⁹ Een belangrijke voorwaarde om die ontheffing te willen geven, is dat de leden/ aandeelhouders zeggenschap hebben in de gemeenschap. Om die reden wordt er ook een maximum aantal leden bepaald, waar de gemeenschap aan mag leveren. Bij grotere gemeenschappen hebben de individuele leden immers bijna geen zeggenschap meer.³⁰

Zeggenschap lijkt daarmee ook een cruciaal element in het onderscheid tussen een energiegemeenschap en een energiebedrijf, die in veel opzichten op elkaar lijken.

De vraag is of de ontheffing van artikel 2.19 voldoende zal zijn om de activiteit levering aantrekkelijk te maken voor gemeenschappen en actieve afnemers.

²⁷ Met deze uitzondering zijn gemeenschappen ook van de faillissements- en afsluitregeling uitgesloten en de leveringsplicht, artikel 2.24, 2.25 en 2.26. Voor actieve afnemers die leveren gelden meer uitzonderingen. Zij hoeven niet te voldoen aan de vereiste rondom het optuigen van een klachtenprocedure, geschillenbeslechting en het overnemen van de balanceringsverantwoordelijkheid.

²⁸ Memorie van Toelichting bij RvS versie Wetsvoorstel Energiewet, p. 41

²⁹ Memorie van Toelichting bij RvS versie Wetsvoorstel Energiewet, p. 188

³⁰ Ter onderbouwing van de keuze om ook af te zien van de vergunningsplicht voor actieve afnemers die direct leveren aan een eindafnemer, noemt de wetgever dat er sprake is van een gelijke machtsverhouding. Daarnaast zijn er nog twee ontheffingsmogelijkheden opgenomen in art. 2.19, die in deze context minder van belang zijn.

Ondanks de ontheffing van deze verplichting, gelden er nog steeds heel veel regels. Voor actieve afnemers, of een groep actieve afnemers, die leveren zonder leveringsvergunning, zijn een aantal extra verplichtingen niet van toepassing, zoals de verplichting een klachtenprocedure in te richten. Ook wordt de actieve eindafnemer die levert zonder tussenkomst van een marktpartij niet de balanceringsverantwoordelijke van de afnemer.

De voorwaarde dat een gemeenschap alleen mag leveren wat het op jaarbasis invoert kan een belemmering zijn voor de gemeenschap. Dat betekent dat er een grote kans is dat leden/aandeelhouders nog een overeenkomst moeten sluiten met een andere vergunninghoudende leverancier voor het resterende deel. Dit kan belemmerend werken, niet alleen omdat de eindafnemer meerdere contracten moet aangaan, maar ook omdat er meerdere allocatiepunten nodig zijn (art. 2.3, lid 1b) en waarschijnlijk ook een extra meetinrichting.³¹ Mogelijk wil de wetgever voorkomen dat een energiegemeenschap met relatief weinig opwek, veel leden gaat beleveren en dat de energiegemeenschap zich onvoldoende onderscheidt van een gewone energieleverancier. Dit lijkt ook al ondervangen te worden in artikel 2.19 lid 2 (a3) in het wetsvoorstel, door het totaal aantal leden/aandeelhouders en daarmee klanten te beperken.³² De wetgever zou ook toe kunnen staan dat een gemeenschap een bepaald percentage inkoopt als blijkt dat er aan het einde van het jaar net te weinig is opgewekt.

1.3 Wat kan erkenning van deze energiegemeenschappen energiecollectieven opleveren?

De vraag is wat erkenning van de verschillende nieuwe rollen in de Europese regelgeving en in de Energiewet nu oplevert voor het mogelijk maken van de activiteiten.

1.3.1 *EU-regelgeving (CEP)*

De definities zijn in de eerste plaats de erkenning van een gewenste ontwikkeling. De Europese wetgever wil graag dat huishoudens, kleine bedrijven en overheden zich gezamenlijk actief inzetten en dat dit milieu-, economische of sociale gemeenschapsvoordelen oplevert.

De definities kunnen helpen bij het toetsen of deze groepen ook daadwerkelijk toegang hebben tot markten en de genoemde activiteiten kunnen ontplooiën (doenvermogen toets³³). De definitie biedt ook de mogelijkheid om, mits goed onderbouwd, te differentiëren tussen commerciële grote partijen en burgerinitiatieven. Een voorbeeld hiervan is dat een gemeenschap een ontheffing kan krijgen van bepaalde eisen waar veel gemeenschappen vanwege hun omvang

³¹ Het allocatiepunt moet overeenkomstig artikel 3.41 aangevraagd worden. Ook zal er een meter moeten zijn die het verbruik/ de invoeding op het allocatiepunt meet en die aan de eisen van art. 2.45 voldoet. Eisen worden bij Amvb gesteld. Ook wordt er de mogelijkheid via art. 2.3 lid 3 gecreëerd dat er in afwijking van art. 2.45 lid 1 het gebruik wordt toegekend op basis van afspraken tussen leveranciers. In dat geval is het mogelijk dat een allocatiepunt niet meer een extra 'fysiek' punt hoeft te zijn, maar echt een puur administratief punt kan zijn.

³² De gemeenschap mag alleen zonder vergunning aan de leden/ aandeelhouders leveren, art. 2.19 lid 2 sub a (2). Bij ministeriele regeling zal ook het maximaal aantal leden of afzonderlijke aandeelhouders worden vastgesteld, lid 2 sub a(3) van hetzelfde artikel.

³³ <https://www.raadvanstate.nl/actueel/nieuws/@135547/samenvatting-advies-energiewet/>

en aard (niet commercieel, vrijwillig) vaak niet aan kunnen voldoen en die in de weg staan dat zij activiteiten zoals het verhandelen van flexibiliteit kunnen uitvoeren.

De definities kunnen ook gebruikt worden voor het in aanmerking komen van bepaalde steunmaatregelen en bij het creëren van nieuwe financieringsinstrumenten. Ten aanzien van de REC geldt dat lidstaten een directe opdracht hebben om actief belemmeringen weg te nemen.

Wat de uiteindelijke betekenis van de definities wordt voor de bestaande en toekomstige energiegemeenschappen, zal deels bepaald worden door de manier waarop deze nieuwe regels worden geïmplementeerd in nationale wetgeving. Het CEP noemt alleen de activiteiten die zij moeten kunnen uitvoeren, maar biedt nog veel ruimte aan de lidstaten om hier vervolgens concreet invulling aan te geven.

1.3.2 *Energiewet*

De Nederlandse wetgever heeft ervoor gekozen in de nieuwe wet te focussen op activiteiten en niet op actoren die de activiteiten uitvoeren. Hiermee is, zoals in MvT ook aangegeven, de implementatie van het CEP 'minder zichtbaar'³⁴. Er is een definitie van actieve afnemers en een energiegemeenschap opgenomen, waarin de CEC en REC (deels) samenkomen.

De vraag is of de activiteiten die deze nieuwe actoren volgens het CEP zouden moeten kunnen ontwikkelen, ook daadwerkelijk ontwikkeld kunnen worden. De wetgever heeft ervoor gekozen de activiteiten te beschrijven en deze niet te verbinden aan specifieke marktpartijen.³⁵ Dat is begrijpelijk en zorgt voor een overzichtelijk wettelijk kader. Tegelijkertijd moet niet uit het oog verloren worden dat er wel grote verschillen bestaan tussen de partijen die activiteiten willen ontwikkelen.

Het is ons inziens daarom des te belangrijker om te toetsen of de eisen die worden gesteld per activiteit ook passend zijn voor de partij die ze gaat uitvoeren. Zo wordt voorkomen dat de eisen ten aanzien van bijvoorbeeld actieve afnemers en energiegemeenschappen onevenredig en disproportioneel uitpakken. Als de actieve afnemer en de energiegemeenschap aan precies dezelfde eisen moeten voldoen als de commerciële partijen, dan is het onderscheid maken tussen verschillende marktpartijen van beperkte toegevoegde waarde en zijn de definities dan vooral de erkenning van een gewenste ontwikkeling.

Het wetsvoorstel Energiewet maakt een specifieke uitzondering voor energiegemeenschappen en actieve afnemers voor de activiteit levering. Voor andere activiteiten zijn geen specifieke bepalingen opgenomen. Gemeenschappen kunnen die activiteiten ontwikkelen op gelijke voet met andere marktpartijen. Het blijft de vraag of energiegemeenschappen hiermee voldoende worden ondersteund. Zij zijn vaak minder professioneel dan energiebedrijven en de eisen die worden gesteld kunnen dan vrij hoog zijn. Het is wenselijk om per activiteit de eisen die gelden te evalueren en te bekijken of deze niet onnodig belemmerend zijn voor

³⁴ MvT van 17 december 2020 bij Energiewet, p. 18

³⁵ Overigens worden de marktpartijen wel gedefinieerd in Hoofdstuk 1 van de concept energiewet, zoals producent, leverancier, congestiebeheerder, maar bij de activiteiten zoals beschreven in hoofdstuk 2 van de wet, heeft de wetgever getracht de activiteiten zoveel mogelijk onafhankelijk van de actoren uit te werken.

energiegemeenschappen. Een dergelijke evaluatie is ook een verplichting aan de lidstaten wat betreft de hernieuwbare energiegemeenschap.³⁶

Het wetsvoorstel schetst de regels op hoofdlijnen. Veel van de details worden uitgewerkt bij lagere regelgeving. Daarmee is het nog moeilijk in te schatten of er rechten en plichten van gemeenschappen voldoende worden gewaarborgd in de nieuwe Energiewet. Toelichting over verdere implementatie is wenselijk. Wellicht dat in lagere regelgeving, regels opgenomen kunnen worden die ruimte bieden voor differentiatie tussen verschillende type marktpartijen.

³⁶ Artikel 22 lid 3 Richtlijn 2018/2001

2 Activiteiten van energiecollectieven

De energiegemeenschap krijgt een plek in de Nederlandse energiewetgeving. In het vorige hoofdstuk is beschreven aan welke voorwaarden een gemeenschap moet voldoen, welke rechten zij hebben en dat er met de implementatie van de definities ruimte ontstaat om energiegemeenschappen te ontheffen van bepaalde verplichtingen en zo drempels weg te nemen voor het ontwikkelen van bepaalde activiteiten; levering is daar het belangrijkste voorbeeld van.

In dit hoofdstuk worden verschillende categorieën activiteiten beschreven. De activiteitenlijst is mede gebaseerd op een analyse van bestaande energiecollectieven en de activiteiten die deze collectieven nu ontwikkelen. Daarnaast is op basis van het USEF framework³⁷, het JRC-rapport Energy communities: an overview of energy and social innovation³⁸ en the Clean Energy Package³⁹ gekeken naar welke activiteiten gemeenschappen in de toekomst nog meer zouden kunnen ontwikkelen.

De lijst is niet uitputtend, maar een eerste inventarisatie van activiteiten die nu al worden ontwikkeld door energiecollectieven en van activiteiten die in de toekomst interessant kunnen worden voor gemeenschappen op basis van de aanpassingen in wet- en regelgeving. Met de komst van nieuwe producten en markten (zoals onlangs de nieuwe congestiemanagementproducten), kan de lijst verder geactualiseerd worden.

Om de activiteiten in een kader te plaatsen onderscheiden we in dit rapport twee hoofdcategorieën en zeven sub categorieën. De hoofdcategorieën zijn geïnspireerd door het Harmonised role model van ENTSOE en bestaan uit energiemarkt activiteiten en niet-energiemarktactiviteiten.⁴⁰ Niet-energiemarktactiviteiten typeren zich doordat ze wel op energie gericht zijn, maar waarbij er niet iets op een energiemarkt wordt verhandeld. Bij de energiemarktactiviteiten biedt de gemeenschap ook daadwerkelijk iets aan op een markt: bijvoorbeeld een (expliciet) flexibiliteitsproduct dat via een BSP of CSP wordt verhandeld of levering van elektriciteit aan de leden.

Als een gemeenschap reageert op een prijsprikkel, impliciete flexibiliteit, is er geen sprake van een energiemarktactiviteit. Voorbeelden van niet-energiemarktactiviteiten uit de activiteitenlijst zijn; inzicht geven in mogelijkheden voor energiebesparing of optimalisatie van individuele flexibele consumptie ten aanzien van zoveel mogelijk lokaal en duurzaam consumeren. Vaak zijn deze niet-energiemarktactiviteiten verweven met een of zelfs meerdere energiemarktactiviteiten, zie het kader 'combineren van activiteiten: een voorbeeld'.⁴¹

³⁷ USEF White Paper: Flexibility Deployment in Europe – March 2021

³⁸ E Caramizaru, A. and Uihlein, A., (2020). Energy communities: an overview of energy and social innovation, EUR 30083 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-10713-2, doi:10.2760/180576, JRC119433

³⁹ Richtlijn 2018/2001 en Richtlijn 2019/944

⁴⁰ The Harmonised electricity market role model ENTSOE, EFET en ebiX, versie 2022-01

⁴¹ Zie onderaan Sectie 2.1

De indeling van de activiteiten is niet absoluut, maar kan bijdragen aan het ordenen van de verschillende rollen en activiteiten die een energiegemeenschap kan vervullen.

Figuur 1 Categorieën van activiteiten die energiecollectieven kunnen ondernemen.

Zeven subcategorieën

In de tabellen in dit hoofdstuk staan de activiteiten verdeeld over zeven categorieën (zie Figuur 1). Per categorie wordt aangegeven of de activiteit onder de nieuwe concept Energiewet mogelijk wordt gemaakt. De voorwaarden die gelden voor het uitoefenen van de activiteiten worden hier niet volledig uitgewerkt. Daarnaast is niet onderzocht of en onder welke voorwaarden de activiteit economisch interessant is.

Activiteiten buiten scope

Activiteiten die zich richten op het maken van plannen voor de inrichting van de energievoorziening in een gebied (buurt, gemeente, regionaal) hebben we hier niet apart benoemd, omdat we dit zien als een fase van het bepalen van activiteiten en niet de concrete invulling of de uitvoering van activiteiten. Naast energie-gerelateerde activiteiten ontwikkelen gemeenschappen ook tal van niet energie-gerelateerde activiteiten (bijv. het vergroenen van de leefomgeving). Deze worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Een duidelijke scheidslijn tussen wel en niet energie-gerelateerde activiteiten bestaat niet.

Combineren van activiteiten: een voorbeeld

Een energiegemeenschap kan verschillende activiteiten combineren. In dit voorbeeld kijken we naar de situatie waar een gemeenschap een gezamenlijke batterij gebruikt om zo de individuele consumptie van energie te optimaliseren tav. de dynamische (uur-)tarieven die de leden krijgen van hun (eigen) leverancier. Als de (uur)prijs van elektriciteit hoog is gaan de leden van de gemeenschap over op het gebruik van lokaal geproduceerd groengas voor het verwarmen van de individuele hybride warmtepomp en wordt de gezamenlijke batterij gebruikt om elektriciteit te leveren voor overige elektrisch gebruik.

Activiteiten:

- *Collectief eigenaarschap van energiebronnen en opslag- en conversie-technologieën*: aanschaf van de batterij.
- *Impliciete flexibiliteit: Individuele tarief optimalisatie*: de gezamenlijke batterij slim inzetten tav. individuele leveringstarieven: als de prijs voor elektriciteit op een bepaald moment hoog is, dan verminderen de leden hun vraag naar energie bij hun eigen leverancier (omdat ze geleverd krijgen door de gemeenschap, zie activiteit hieronder) Het is wel nodig dat de leverancier akkoord is met deze mogelijkheid.
- *Levering aan gemeenschapsleden*: de elektriciteit uit de batterij wordt aan de individuele leden geleverd.
- *Diensten binnen de gemeenschap: Collectieve inkoop van energie*: de leden hebben gezamenlijk een contract onderhandeld met een leverancier van lokale geproduceerde groengas. In deze situatie heeft deze leverancier een contract met de individuen en niet met het collectief. Mogelijk zijn hierin zelfs afspraken gemaakt over de momenten waarop er gebruik wordt gemaakt van dit contract, bijv. alleen bij hoge elektriciteitsprijzen.
- *Diensten binnen de gemeenschap: Collectief als ESCo*: het collectief helpt (middels een hardware/software-oplossing) de leden tijdelijk te schakelen van elektriciteit naar gas en evt. ook van levering door de eigen leverancier naar het collectief.

2.1 Diensten binnen de gemeenschap

De categorie ‘*Diensten binnen de gemeenschap*’ omvat alle dienstverlening die een collectief aan haar leden biedt met een gezamenlijk of individueel doel *binnen* de gemeenschap. Deze diensten worden vaak gekenmerkt door het feit dat ze goedkoper, gemakkelijker of alleen maar zijn te organiseren als gemeenschap. Ook zijn dit soort diensten vaak voordelig om individuele gebruikers te voorzien van informatie en beter in staat te stellen bij te dragen aan gemeenschappelijke activiteiten. Een individu informeren over en ondersteunen bij de aankoop van een elektrische auto kan bijv. bijdragen aan het lokaal gebruiken en eventueel opslaan van opgewekte energie en later ontladen door de auto als batterij te gebruiken om een betere lokale productie en verbruik te realiseren.

De concept Energiewet stelt op gebied van diensten binnen de gemeenschap geen eisen, omdat er geen sprake is van levering van elektriciteit aan de leden of de gemeenschap als energiemarktdeelnemer optreedt.

Tabel 2 Activiteiten in de categorie 'Diensten binnen de gemeenschap'.

Activiteit	Omschrijving
Energieadvies – en monitoringdiensten	Collectieven kunnen verschillende diensten in verband met energie(besparing) organiseren en aanbieden aan leden, zoals monitoringdiensten of advies over energiebesparing, energiecontracten en (lucht)kwaliteitsbeoordelingen.
Collectief als Energy Service Company (ESCo)	Het collectief helpt de leden (real-time) te sturen op impliciete flexibiliteitsdoelen zoals een time of use tarief. Een lid kan in dit geval als actieve consument in sommige gevallen verantwoordelijk worden gehouden om veroorzaakte onbalans te vergoeden aan zijn BRP ⁴² . Het collectief is slechts een dienstverlener van de consument hier en is dus niet direct hiervoor verantwoordelijk.
Energie gerelateerde financiële diensten	Collectieven kunnen verschillende financiële ondersteuningsdiensten (leningen of andere vormen) organiseren en aanbieden aan leden, zodat zij kunnen investeren in energievoorzieningen of een goedkope/geen kostende back-up faciliteit kunnen bieden voor het geval dat de energierekening niet kan worden betaald door een lid van de gemeenschap.
Verhuur- en leasecontracten	De gemeenschap kan aan haar leden verhuur of leasecontracten bieden, bv. voor zonnepanelen, elektrisch vervoer en verwarming.
Collectieve inkoop van energie	Energiecollectieven kopen samen energie in bij een leverancier. Het gezamenlijk (grootschalig) inkopen levert een lagere energieprijs op. In dit geval is het energiecollectief geen leverancier van de leden, maar slechts een intermediair in het inkoop- en evt. onderhandelingsproces. Individuele afnemers sluiten uiteindelijk een overeenkomst met de leverancier die door het collectief wordt geselecteerd. NB: Deze activiteit kan gecombineerd worden met verkoop van energie en energie-flexibiliteit afkomstige van bronnen/technologieën in collectief eigendom aan deze leverancier/afnemer.
Collectieve inkoop van energiebronnen, producten en diensten	Collectieve inkoop van producten of diensten die vervolgens eigendom worden van individuele leden en dus niet resulteren in collectief eigenaarschap zoals zonnepanelen op eigen dak, isolatiemateriaal, een energiemanagementsysteem, of een thuisbatterij. Een contract met een aggregator voor het verhandelen van individuele flexibiliteit valt hier ook onder zolang het energiecollectief geen rol speelt in het aggregeren van de flexibiliteit en dus slechts een intermediair is in het inkoop- en onderhandelingsproces.

⁴² Power to the People, pag. 92-93.

Inzicht geven in de oorsprong van energie (transparantie)	Inzicht geven in de oorsprong van energie die de leden afnemen. Dit betreft zowel inzicht in de gekochte energiecertificaten (garanties van oorsprong) als een meer gedetailleerd inzicht dat bijv. kan worden gerealiseerd wanneer de community ook energielevering naar individuen vastlegt. In dit laatste geval spreken we van <i>peer-to-peer administratie</i> als middel om transparantie te verschaffen.
---	--

2.2 Collectief eigenaarschap

De categorie ‘*Collectief eigenaarschap*’ omvat inkoopactiviteiten van het collectief voor het collectief. Dit betreft zowel investering in energiebronnen, als aankopen van gezamenlijke middelen/diensten (ICT, advies). Ondersteuning bij individuele aankopen dat wil zeggen ‘collectief inkopen van individuele zaken en diensten’ horen bij de categorie ‘diensten binnen de gemeenschap’.

De (meeste) eisen vanuit de concept Energiewet ontstaan pas bij uitvoer van een activiteit waarbij de assets worden ingezet. Het uitvoeren van activiteiten met deze gezamenlijke eigendommen wordt dan ook als aparte activiteit gezien. Het collectief kan het uitvoeren van activiteiten en beheren van gezamenlijk eigendom ook uitbesteden aan een of meerdere andere (markt)partijen.

Tabel 3 Activiteiten in de categorie ‘Collectief eigenaarschap’.

Activiteit	Omschrijving
Collectief eigenaarschap van energiebronnen en opslag- en conversie-technologieën	Collectieven kopen energieassets zoals zonnepanelen, windmolens, warmte-installaties, opslag- en conversie-technologieën en regelen collectief het eigenaarschap daarvan.
Collectief eigenaarschap van producten en diensten	Het energiecollectief schaft producten en diensten aan die het collectief helpen in het behalen van de doeleinden. Denk aan het aanschaffen van een buurtauto. Deze producten en diensten komen in collectief eigendom. Ook huur- en leasedienssten vallen in deze categorie indien het contract als collectief wordt aangegaan.

Collectief eigenaarschap van energiedistributiesystemen	<p>Het collectief heeft geïnvesteerd in een distributiesysteem en heeft deze in eigendom. Het is mogelijk dat het beheer daarvan wordt uitbesteed of zelfs moet worden uitbesteed omdat het collectief daartoe niet gevoegd is. Zie <i>'beheer en bedienen van infrastructuur'</i>. Het collectieve eigendom van de infrastructuur zorgt er wel voor dat de gemeenschap een zekere inspraak heeft in het ontwerpen en beheren van het systeem en kan profiteren van de baten.</p> <p>De (concept) Energiewet staat het ontwikkelen en beheren van netten door een energiecollectief niet toe. Dit was wel mogelijk onder de experimenteerregeling Elektriciteit (Besluit experimenten elektriciteitswet en gaswet). De Europese wetgever biedt die mogelijkheid wel aan lidstaten, maar Nederland lijkt daar nog geen gebruik van te willen maken.</p>
---	--

2.3 Uitwisseling van energie

De categorie *'Uitwisseling van energie'* betreft alle activiteiten waarin leden van de gemeenschap hun energie uitwisselen en gezamenlijk als collectief, naar de markt brengen. Of de gemeenschap levert de gemeenschappelijke opgewekte energie aan de leden.

De activiteiten in deze categorie betreffen energiemarktactiviteiten en de concept Energiewet stelt aan het uitvoeren van deze activiteiten eisen. In de tabel hieronder is voor iedere activiteit aangegeven welke rol het energiecollectief speelt bij het uitvoeren van die activiteit en wat voor soort eisen daarbij komen kijken.

Tabel 4 Activiteiten van de categorie *'Uitwisseling van energie'*.

Activiteit	Omschrijving (inclusief vereisten)
Gezamenlijk energie verkopen aan een energiemarktdeelnemer	<p>De gedeelde opwek van hernieuwbare energie verkopen aan externe marktpartijen (leveranciers, handelaars, andere energieconsumenten of energiecollectieven, terugleveringsaggregators).</p> <p>Het collectief treedt hier op als energiemarktdeelnemer bijv. als producent of terugleveringsaggregator en zal zich aan de eisen moeten houden die aan deze rollen worden gesteld zoals het regelen van balansverantwoordelijkheid. Het is ook mogelijk dat de gemeenschap een overeenkomst heeft met een marktpartij (terugleveringsaggregator die deze verplichtingen op zich neemt. In de concept Energiewet wordt deze activiteit teruglevering genoemd en in de volksmond spreekt men van <i>invoeden</i>.</p>

Levering aan gemeenschaps-leden	<p>De gemeenschap levert energie aan haar leden. Vaak gaat het om de gezamenlijk opgewekte energie, maar het kan ook om energie gaan die de gemeenschap op de markt inkoop. Om te kunnen leveren, moet aan strikte eisen worden voldaan, maar voor de energiegemeenschap wordt een uitzondering gemaakt in het wetsvoorstel Energiewet. Energiegemeenschappen kunnen, mits zij voldoen aan de eisen die aan de gemeenschap – bijvoorbeeld het maximaal aantal leden⁴³ - worden gesteld volgens de wet, leveren zonder leveranciersvergunning aan hun leden of aandeelhouders. De gemeenschap mag dan niet meer leveren dan wat de gemeenschap, of de leden van de gemeenschap gezamenlijk hebben ingevoerd, ofwel de energiegemeenschap moet zelf elektriciteit produceren. De uitzondering geldt niet voor een gemeenschap die niet produceert en alleen elektriciteit inkoop. Overigens spreekt de wet van de energiegemeenschap die invoedt. Wij gaan ervan uit dat dit ook inhoudt dat wanneer het eigendom van de productie-installaties bij de leden ligt en zij de elektriciteit verkopen aan de gemeenschap; productie-installaties zijn in eigendom van de leden en niet direct in eigendom van de gemeenschap, er ook aan deze voorwaarde is voldaan. NB: Dit betreft de situatie waarin er specifiek energie op een allocatiepunt van leden wordt geleverd door de gemeenschap, en gaat niet over de situatie waarin de uit gemeenschappelijke bronnen geproduceerde energie verkocht wordt aan een leverancier die deze energie weer aan de leden verkoopt. Dat is namelijk een combinatie van activiteiten 'Gezamenlijk energie verkopen aan een energiemarktdeelnemer' + 'Collectieve inkoop van energie'.</p>
Collectief is balancerings-verantwoordelijke partij (BRP)	<p>Het energiecollectief is erkend als BRP door Tennet. Het collectief is BRP bij de bovengenoemde activiteiten en hoeft geen externe partij hiervoor aan te wijzen.</p>

Levering of toch niet?

In sommige gevallen kan een activiteit lijken op levering, maar is er slechts sprake van een administratieve handeling die geen consequenties heeft voor de leverancier. Een voorbeeld hiervan is de activiteit 'Inzicht geven in de oorsprong van energie'. De activiteit inzicht geven in de oorsprong van energie kan het gevoel geven dat je energie geleverd krijgt uit een bepaalde bron, terwijl er geen sprake is van 'levering aan gemeenschapsleden'.

Er wordt in geval van **levering** daadwerkelijk energie uitgewisseld en dat heeft dezelfde consequenties als wanneer je energie zou afnemen van een tweede marktpartij (leverancier), ook als dat 'gratis' geleverd wordt, dus zonder bijbehorende financiële transactie. Zie het tekstkader hieronder voor een voorbeeld waarin er wel sprake is van levering.

⁴³ Bij ministeriële regeling wordt nog vastgesteld wat het maximaal aantal leden/aandeelhouders van de gemeenschap mag zijn. (artikel 2.19 tweede lid, sub a3)

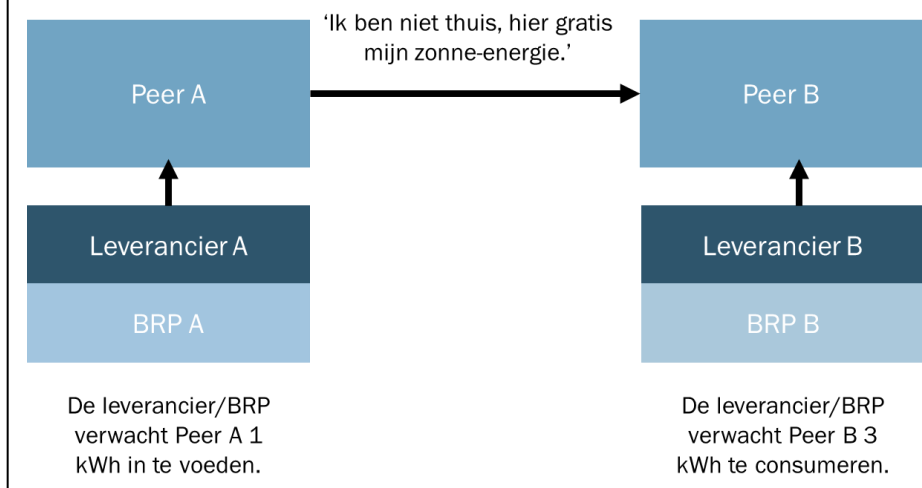
Bij (enkel) **peer-to-peer administratie** wordt bijgehouden dat er bijv. 1 kWh tussen peers wordt uitgewisseld, maar dit leidt niet tot een verandering van de energieprogramma's van hun BRPs. De betrokken consumenten kopen dus ook nog steeds evenveel energie van hun leverancier. Ook waar er een uitwisseling van geld of zelfs waardebonnen (energy coins), energiecertificaten of zelf-geteelde aardbeien mee gemoeid gaan, is er dan geen sprake van levering.

Peer-to-peer mechanismes en technologieën kunnen gebruikt worden om energie te leveren, maar het is ook mogelijk om ze in te zetten om transparantie te bieden of het uitvoeren van een activiteit te optimaliseren. Als een energiecollectief een peer-to-peer mechanisme gebruikt weet je daarom nog niet zeker of het gaat om levering.

Levering of (enkel) peer-to-peer administratie?

Om te beoordelen of er sprake is van levering stellen we de vraag: heeft de levering tussen de peers - bijvoorbeeld tussen twee burens of binnen een collectief invloed op de hoeveelheid energie die de (eerste) leverancier (BRP) op een aansluitpunt moet inkopen voor zijn klant? Is het antwoord daarop positief, dan hebben we het over **energielevering**; is het antwoord op de vraag negatief dan hebben we het over (enkel) **peer-to-peer administratie**.

Ter illustratie: Er is sprake van levering als bijvoorbeeld een peer 1 kWh afneemt die wordt geleverd door een andere peer. Het totale verbruik van de afnemer bij zijn leverancier was voorzien op 3 kWh, maar door de transactie met de peer zal de leverancier nog maar door een peer 2 kWh moeten leveren in plaats van 3 kWh (zie Figuur 2).

Figuur 2 Zonne-energie leveren aan de burens. Dit voorbeeld laat zien dat de transactie tussen peer A en peer B zorgt voor een primaire verandering op de hoeveelheid energie die hun leveranciers moeten inkopen.

2.4 Impliciete flexibiliteit

De categorie '**Impliciete flexibiliteit**' betreft het inzetten van collectieve en individuele flexibiliteit om individuele of gezamenlijke voordelen te behalen 'achter de meter' of binnen het collectieve domein bijvoorbeeld voor kostenbesparing bij dynamische tarieven of om zo duurzaam of lokaal mogelijk te consumeren. Het betreft dus flexibiliteit leveren aan 'jezelf' in tegenstelling tot het verhandelen van een flexibiliteitsproduct aan een BRP of netbeheerder.

Het optimaliseren van de inzet van flexibiliteit kan op verschillende manieren worden gedaan. Het is mogelijk om als collectief een centraal optimalisatie-algoritme te gebruiken: een algoritme dat kennis heeft van verbruik en productie van collectieve middelen en van assets achter de meters van leden. Het is ook mogelijk om een 'lokale/ peer-to-peer markt' op te zetten waarop de leden of decentrale algoritmes namens de leden met elkaar (onder-)handelen om zo te komen tot een optimale inzet van flexibiliteit. *Peer-to-peer administratie* is hier net zoals centrale optimalisatie een **middel** om een activiteit van impliciete flexibiliteit uit te voeren.

Het inzetten van impliciete flexibiliteit is een energieactiviteit, maar geen energiemarktactiviteit; de flexibiliteit wordt niet verhandeld op een markt en is niet zichtbaar op de markt. De leverancier/BRP (evt. is dit het collectief zelf) zal deze activiteiten wel zo goed mogelijk willen meenemen in de prognoses⁴⁴ en zal daar in theorie ook extra eisen of kosten tegenover kunnen stellen. Om als groep op te kunnen treden bestaan er nog verschillende juridische barrières.

Levering of flex?!

De scheidslijn (zie kader bij 2.3) tussen *peer-to-peer administratie als middel tbv een activiteit van impliciete flexibiliteit* en *levering* is soms flinterdun. Denk eens aan een administratieve uitwisseling die er wel voor zorgt dat de peers hun consumptie- of productieprofiel aan passen: peer A wil graag administratief peer-to-peer zonnestroom van peer B, maar om 9 uur is er nog geen voldoende opwek, maar om 10 uur wel, A stelt het opladen van zijn auto uit. Het verschuiven van de consumptie van peer A is een *activiteit van impliciete flexibiliteit* (sturen op lokaal en duurzaam), maar er is wel een *secundair* effect op het programma van de balansverantwoordelijke (van de leverancier) van A. Dat maakt het nog geen levering. Het is wel mogelijk dat de actieve afnemers voor deze activiteit – net als voor alle flexibiliteitsactivaties - balansverantwoordelijk worden gehouden en hun leverancier kan daar dan kosten voor in rekening brengen. Zie het rapport Power to the People, Buijze et al, 2020, pagina 92-93.

Tabel 5 Activiteiten van de categorie 'Impliciete flexibiliteit'.

Activiteit	Korte omschrijving
Collectieve zelf-balancering	Het collectief is zelf BRP of wordt door de BRP gezien als een groep waardoor er een prikkel is om te zorgen dat de prognose van de netto energieconsumptie en productie van het collectief overeenkomt met de realisatie. De concept Energiewet staat het toe dat de energiegemeenschap BRP is. Het collectief moet dan wel erkend worden door Tennet en ook aan de vereisten voldoen die bij deze erkenning horen, te denken aan financiële zekerheidsstelling, kennis en toegang tot administratie/ systemen, etc.. Het is de vraag of het collectief aan die eisen kan voldoen. Alle individuele huishoudens zullen wel voor het collectief als BRP moeten kiezen, tenzij het collectief tevens de leverancier is, dan is er al bij overeenkomst afgesproken dat de leverancier tevens BRP is.

⁴⁴ Power to the People rapport, pagina 92-93

Collectieve kW-max balancering	<p>Het collectief heeft (evt. virtueel) een gezamenlijke verbinding naar het energiesysteem (projectnet⁴⁵) en kan hierdoor besparen op de gezamenlijke netkosten indien het lukt om netto consumptie of productie onder een bepaalde grenswaarde te houden. Zij kunnen hierdoor gebruikmaken van een kleinere gezamenlijke aansluiting op het openbare net. De projectnet-constructie uit het <i>Besluit ontheffingen experimenten elektriciteitswet</i> is onder de concept Energiewet niet mogelijk. Onder de huidige regels hebben collectieven geen gezamenlijke verbinding tot het net. Onder het wetsvoorstel Energiewet zijn er een aantal mogelijkheden voor een gezamenlijke aansluiting i.p.v individuele aansluitingen, bijvoorbeeld voor kamergewijze verhuur (art. 1.4). Ook artikel 1.5 (RvS) biedt de mogelijkheid aan bewoners van een appartementencomplex om als groep aangemerkt te worden als actieve afnemer.</p> <p>Als er geen sprake is van een gezamenlijke aansluiting of een gezamenlijke transportcapaciteit waarop bespaard kan worden, is er waarschijnlijk geen incentive voor het ontwikkelen van deze activiteit.</p>
Optimalisatie t.a.v. zoveel mogelijk lokaal en duurzaam consumeren	<p>Het collectief stelt als doel zoveel mogelijk lokaal en duurzaam te consumeren. Hiervoor wordt individuele en/of collectieve flexibiliteit ingezet. De reden hiervoor kan slechts zijn om een 'goed gevoel te geven bij te dragen aan de energietransitie', maar het kan ook zijn dat het zoveel mogelijk lokaal en duurzaam consumeren beloofd wordt door een subsidie of door de energieleverancier. Ook onder de nieuwe wet kan hierop aangestuurd worden, zolang de leveringsprijzen transparant en redelijk (extreem hoge prijzen voor dit doeleinde zijn niet toegestaan) zijn (art. 1.6 RvS).</p> <p>Er ontbreken vaak nog financiële prikkels, wel kan het soms zijn dat het sturen op een andere prikkel (tariefoptimalisatie) samenvalt met deze ambitie. In dit geval benoemen we de optimalisatie van zoveel mogelijk lokaal en duurzaam niet als aparte activiteit.</p>

⁴⁵ Projectnet is een definitie uit het Besluit experimenten decentrale duurzame elektriciteitsopwekking. De regeling is in 2018 gesloten en wordt na een advies van de Raad van State niet meer opnieuw geopend.

Optimalisatie van collectieve zelfconsumptie	<p>Achter een individuele aansluiting kan gestuurd worden op zoveel mogelijk (momentane) zelfconsumptie: het direct achter de meter consumeren van zelfgeproduceerde elektriciteit. Meer zelfconsumptie is vaak goedkoper doordat leverings- en netkosten en energiebelasting voor dat deel niet van toepassing zijn. Collectieve zelfconsumptie is een vorm van zelfconsumptie waarbij productie uit gedeelde middelen (zonnepalen, batterij) administratief verrekend wordt met de consumptie op de aansluiting van individuen. Op die manier kunnen ook consumenten die geen (geschikt) dak hebben (deels) het voordeel van zelfconsumptie genieten. De Elektriciteitsrichtlijn geeft mogelijkheden om collectieve zelfconsumptie mogelijk te maken. In de RvS-versie van de Energiewet wordt een groep actieve afnemers beschouwd als actieve afnemer. Het gaat dan om groepen die zich bevinden binnen flats, appartementencomplexen en bedrijfsgebouwen.⁴⁶ Indien collectieve zelfconsumptie van toepassing is kan een collectief gezamenlijke flexibiliteitsmiddelen gebruiken om de totale hoeveelheid productie zoveel mogelijk momentaan te matchen met de consumptie van de deelnemers. Overigens zal de praktijk nog moeten uitwijzen in hoeverre dit momentaan matchen achter de gezamenlijke aansluiting gelijk wordt behandeld als momentaan matchen achter de individuele aansluiting. Met andere woorden, het is niet duidelijk of de voordelen (geen nettarieven, energie en belastingkosten) gelijk zullen zijn.</p>
Collectieve (time-of-use) tariefoptimalisatie	<p>Het collectief neemt energie af van een of meerdere leverancier(s) die een time-of-use tarief bieden en/of het collectief worden afgerekend door de netbeheerder of de belastingdienst middels een time-of-use tarief. Het collectief optimaliseert de collectieve consumptie en productie door inzet van individuele en collectieve flexibiliteitsbronnen: bijv. bij tijdelijke hoge prijzen wordt er minder afgenomen door vraagsturing in te zetten. Dynamische elektriciteitsprijzen zijn mogelijk. Nettarieven en belastingen zijn momenteel niet dynamisch/tijdsafhankelijk.</p>
Noodstroomvoorzieningen en eilandbedrijf	<p>Een energiecollectief zet zijn flexibiliteit in om te zorgen dat alle leden of een selectie van aansluitingen/apparaten voorzien wordt van noodstroom in geval van leveringsproblemen op het (publieke) net. Dit vereist een vorm van beheer van het distributienet waarbij er rekening wordt gehouden met deze optie en dus is een relatie met de beheerder van dat net essentieel.</p>

⁴⁶ Collectieve zelfconsumptie: een bouwsteen om het maatschappelijk draagvlak voor de energietransitie te vergroten? Hans de Heer et al, 2022, <https://topsectorenergie.nl/nieuws/hoezon-op-je-appartementencomplex-wel-kan>.

2.5 Expliciete flexibiliteit

De categorie ‘**Expliciete flexibiliteit**’ betreft het inzetten van collectieve flexibiliteit op een elektriciteitsmarkt of direct aan een netbeheerder (t.a.v. balanceren of congestiemanagement bijv.) of iemand die actief is op de energiemarkt (zodat deze zijn positie op de elektriciteitsmarkt kan verbeteren).⁴⁷ De gemeenschap kan zelf de rol van flexibiliteitsaggregator op zich nemen door flexibiliteit te bundelen en te verkopen aan partijen die flexibiliteit nodig hebben, maar kan ook gebruikmaken van de diensten van een flexibiliteitsaggregator. Het leveren van expliciete flexibiliteitsdiensten is een activiteit op de energiemarkt.

Net zoals bij de categorie ‘Impliciete flexibiliteit’ kan het collectief de aggregatie op een centrale of decentrale manier uitvoeren. Enerzijds kan een centraal algoritme de flexibiliteitsbronnen in een collectief inplannen en aansturen, anderzijds kunnen individuele huishoudens of flexibiliteitsbronnen ook een deel van de optimalisatie op zich nemen. In dat laatste geval wordt ook wel eens gesproken van een lokale flexibiliteitsmarkt wat in de praktijk neerkomt op de activiteit ‘collectief als flexibiliteitsaggregator’ die soms wordt gecombineerd met de activiteit ‘levering aan gemeenschapsleden’.

Tabel 6 Activiteiten van de categorie ‘Expliciete flexibiliteit’.

Activiteit	Korte omschrijving
Collectieve flexibiliteitslevering aan aggregator	De gemeenschap kan ervoor kiezen haar flexibiliteitspool collectief aan te bieden aan een aggregator, die deze dan kan toevoegen aan zijn flexibiliteitspool om te verkopen aan partijen die flexibiliteit vragen. Het collectief speelt wel een rol in de aggregatie van de flexibiliteit, dit is dus anders dan een constructie waarbij ieder individueel lid een aggregatiecontract afsluit met de aggregator (zie ‘collectieve inkoop producten en diensten’). De eisen die gelden zijn afhankelijk van het type flexibiliteit dat wordt geleverd en de afspraken die worden gemaakt tussen de gemeenschap en de individuele aansluitingen en de gemeenschap en de aggregator. In de concept Energiewet worden drie vormen van aggregatie gedefinieerd. Deze vorm valt onder de vraagrespons aggregatie: <i>veranderen van het elektriciteitsgebruik bij eindafnemers ten opzichte van hun normale verbruikspatronen</i> (artikel 1.1 Energiewet RvS Versie). Als de aggregator die de flexibiliteit van de gemeenschap verhandelt, niet tevens leverancier is op de aansluiting/allocatiepunt (individueel of collectief) zal er een overeenkomst gesloten moeten worden met de leverancier. De leverancier is BRP op de aansluiting. De BRP doet een <i>redelijk aanbod</i> inzake financiële compensatie, voorwaarden voor aanpassingen E-programma, vergoeding voor eventuele onbalanskosten en uitwisseling van

⁴⁷ Zie de USEF Flexibility Value Chain voor een uitgebreid overzicht van alle type expliciete flexibiliteitsdiensten en het rapport Power to the People voor een overzicht van wat je per type flexibiliteitsdienst moet regelen.

	<p>relevante gegevens (art. 2.40 RvS-versie). Voor het vaststellen van de financiële compensatie wordt een berekenmethode gehanteerd die wordt vastgesteld door de ACM. Bij levering van flex door een aggregator aan de TSO, past de TSO het elektriciteitsprogramma van de BRP aan. En verrekent de hoeveelheid elektriciteit tussen de marktpartij die vraagresponsdiensten levert en de BRP die actief is op het allocatiepunt. Dit gebeurt conform een vastgestelde berekenmethode, art. 3.49 RvS-versie.</p>
Collectief als flexibiliteits-aggregator	<p>De gemeenschap neemt zelf de rol van aggregator op zich, door flexibiliteit te bundelen en via een elektriciteitsmarkt of een bilaterale transactie te verkopen aan partijen die flexibiliteit vragen. Het belangrijkste verschil met de activiteit hierboven is dat de gemeenschap zelf een marktdeelnemer is: hij is dus BSP (balance service provider) is bij aanbieden van flexibiliteit op balanceringsmarkten, CSP (congestion service provider) is als hij namens de gemeenschap een capaciteitsbeperkend contract aangaat met de DSO / een bieding redispatch doet, en hij is bij aanbieden flexibiliteit op groothandelsmarkten of aan marktpartijen (zie ook activiteit: collectief is BRP). Onder de nieuwe wet moet de gemeenschap als aggregator en in de hoedanigheid van de hierboven genoemde rollen dan nog wel een overeenkomst sluiten met de BRP van de leverancier(s) op de individuele aansluitingen, waarin wordt afgesproken hoe de energioverdracht wordt geregeld, verdeling van eventuele onbalanskosten, en de uitwisseling van gegevens. Zie ook toelichting bij Collectieve flexibiliteitslevering aan aggregator.</p>

2.6 Domein-overstijgende waarde

De categorie '**Domein-overstijgende activiteiten**' betreft activiteiten die waarde creëren in zowel het energiedomein als in andere domeinen (zoals leefomgeving en mobiliteit). Denk aan activiteiten zoals het uitgeven van vouchers voor het opwekken van duurzame energie die ingezet kunnen worden voor korting bij lokale ondernemers of ritjes met de buurtauto. Of aan het aanschaffen van EV door leden (mobiliteit) welke binnen het energiedomein ingezet kunnen worden als 'tijdelijke' opslag.

De activiteiten in deze categorie zul je niet terugvinden in de Energiewet. Uiteraard kunnen de activiteiten wel onder andere regels vallen. Te denken aan staatssteunregels, wanneer een lokale overheid betrokken is.

Tabel 7 Activiteiten van de categorie 'domein-overstijgende waarde'.

Activiteit	Korte omschrijving
Collectieve publieke investeringen	Geld verdiend door de gemeenschap wordt ingezet voor het verbeteren van de eigen leefomgeving in bijvoorbeeld lokale projecten. Denk aan het stimuleren van biodiversiteit, het financieren van speeltuinen, mobiliteit delen (EV) en veiligheids- en gezondheidsverbeteringen.
Uitgeven van vouchers	Individuele vouchers kunnen worden ingezet voor bijv. de aanschaf van lokaal geproduceerde goederen en voedsel of kilometers met de buurtauto. De vouchers kunnen verdeeld worden aan de leden op basis van een verdeelsleutel of op basis van bijdragen aan het collectief, bijv. door duurzame energie op te wekken, op te slaan of door vrijwilligerswerk uit te voeren. Ook constructies waarbij een eigen monetaire 'munt' wordt uitgegeven vallen in deze categorie. Als de munt gebruikt wordt om energie uit te wisselen (wie energie levert kan op een ander moment daarvoor energie kopen) valt de activiteit binnen 'levering aan gemeenschapsleden'.

2.7 Beheren en bedienen van de infrastructuur

Binnen de categorie **beheren en bedienen van infrastructuur** vallen de activiteiten waar de gemeenschap eigenaar of beheerder is van de distributie-infrastructuur die haar leden met elkaar (en met het grotere systeem) verbindt. Hierbij kan het gaan om verwarmingsinfrastructuur, (duurzame) gasleidingen en elektriciteitskabels.

Vanuit economisch oogpunt zijn netwerken een natuurlijk monopolie. Toch biedt de Elektriciteitsrichtlijn (EMD 2019/944) de mogelijkheid om netwerkinfrastructuur te bezitten of te leasen aan Energiegemeenschappen en deze tevens op autonome wijze te beheren.⁴⁸ De Nederlandse wetgever heeft ervoor gekozen deze optie niet te implementeren. Voorheen kon gebruik gemaakt worden van de Experimenteerregeling, die deze activiteit toestaat. De experimenteerregeling is inmiddels afgeschaft en komt ook niet meer terug. Deze activiteit is daarom voor gas en elektriciteit niet mogelijk. Er zijn een aantal uitzonderingen, zoals voor gesloten distributiesystemen (GDS), maar daar zijn doorgaans geen huishoudens op aangesloten⁴⁹. Warmte valt niet onder de Energiewet. Beheren en bedienen van een warmtenet door een energiecollectief is mogelijk.

⁴⁸ Artikel 16 lid 2 EMD 2019/944

⁴⁹ Artikel 3.7 Wetsvoorstel Energiewet versie UHT geeft in lid f aan dat een gesloten distributiesysteem in de basis geen huishoudelijke afnemers voorziet. Verder is een voorwaarde dat bedrijfs- of productieproces van de afnemers op een GDS om technische of veiligheidsredenen geïntegreerd. Zie voor verdere voorwaarden artikel 3.7 concept Energiewet. .

Tabel 8 Activiteiten in de categorie 'Beheren en bedienen van een net'.

Activiteit	Korte omschrijving
Beheren en bedienen van een net	Elektriciteitsnetten en gasnetten mogen onder de huidige wettelijke kaders niet beheerd worden door een energiecollectief, overwegend bestaand uit kleinverbruikers. In de praktijk zijn er een aantal voorbeelden die voortkomen uit de Experimenteerregeling die inmiddels is afgeschaft. Warmte valt onder de Warmtewet. Ook voor warmte wordt aan een nieuwe wet gewerkt (Wet collectieve warmtevoorziening ⁵⁰) De warmtemarkt is nooit gesplitst (splitsing tussen commerciële activiteiten (productie, levering, handel) en netbeheer en daarom verschillen de eisen rond eigendom en beheer van warmte ten opzichte van elektriciteit en gas. Verschillende variaties zijn mogelijk. Met de komst van de nieuwe wet is de warmtemarkt erg in beweging. Er worden er eisen gesteld t.a.v het eigendom van de netten. Het eigenaarschap zal voor meer dan 50 % in handen moeten zijn van publieke aandeelhouders. Gedeeld eigenaarschap met een gemeente zou mogelijk zijn of een andere publieke partij (denk aan waterschap, elektriciteits- en gas- netbeheerder)

2.8 Welke activiteiten zullen we in de praktijk gaan zien?

Energiecollectieven kunnen, zoals hierboven uitgewerkt, verschillende activiteiten ontwikkelen. Hierin onderscheiden we energiemarktactiviteiten en niet-energiemarktactiviteiten. Niet alle activiteiten op de lijst zijn even kansrijk of interessant voor een energiecollectief.

Onder het huidige wettelijke kader kunnen collectieven al een deel van de activiteiten zoals hierboven beschreven ontwikkelen. De meeste collectieven zijn actief op het gebied van gemeenschappelijk eigendom. Ze zijn eigenaar van productie-installaties en produceren energie en verkopen de energie aan een leverancier. Andere activiteiten die nu al worden ontwikkeld zijn collectieve inkoop van energie bij een leverancier en energieadvies.

In opkomst zijn ook de activiteiten rond collectieve inkoop van producten of diensten. Een voorbeeld hiervan is een gemeenschap die een contract afsluit met een aggregator die individuele flexibiliteit inkoop van de leden. Onder de inmiddels gestopte Regeling Experimenten Elektriciteitswet zijn er ook een aantal gemeenschappen die een eigenaar zijn van een distributienet. Binnen deze experimenten worden ook al activiteiten ontwikkeld rond impliciete flexibiliteit, zoals collectieve kW-max-balancering of sturen zij op zoveel mogelijk lokaal verbruik.

Er zijn ook een aantal activiteiten die collectieven nog niet ontwikkelen, of alleen ontwikkelen samen met andere professionele marktdeelnemers. Enkele voorbeelden daarvan zijn: collectieve zelfbalancering, collectief als flexaggregator en collectief als leverancier. Verschillende collectieven onderzoeken de

mogelijkheid om deze activiteiten te ontwikkelen. In pilots doen zij de activiteiten echter niet zelf, maar ligt de verantwoordelijkheid bij een externe, niet tot het collectief behorende, marktpartij. Reden dat de activiteiten nog niet worden ontwikkeld is dat de eisen die worden gesteld aan een leverancier, BRP, BSP en CSP of een deel van die verantwoordelijkheden, zodanig hoog zijn, dat collectieven daar (nog) niet aan kunnen voldoen. Wellicht dat in de toekomst gemeenschappen zodanig professioneel worden, en of dat de eisen die aan deze activiteiten worden gesteld voor gemeenschappen worden aangepast, zodat zij zelf deze activiteiten kunnen ontwikkelen. Mogelijk is het voldoende dat collectieven samenwerken met marktpartijen en is het volledig autonoom kunnen uitoefenen van deze activiteiten geen must. Dit zal ervan afhangen of marktpartijen voldoende aantrekkelijke proposities voor collectieven gaan ontwikkelen.

Welke activiteiten we in de toekomst gaan zien, hangt dus af van de complexiteit van de activiteit. Daarnaast is het belangrijk dat er prijsprikkels komen die bepaalde activiteiten financieel aantrekkelijk maken. Bijvoorbeeld door het introduceren van dynamische tarieven en een nettatarief dat efficiënt netbeheer stimuleert.

Consumentenbescherming speelt in al deze activiteiten een belangrijke rol. Prijsprikkels kunnen ook de toegang tot betaalbare energie in gevaar brengen. De vergunningsverplichting voor leverancier beschermt kleine afnemers door eisen te stellen aan energiebedrijven. Veel van de eisen die worden gesteld om energiemarktactiviteit uit te kunnen voeren, zijn er om het systeem als geheel en aangeslotenen te beschermen. De wetgever zal een zorgvuldige afweging moeten maken tussen aan de ene kant gemeenschappen de mogelijkheid bieden om activiteiten te ontwikkelen en prikkels introduceren die bepaald gedrag stimuleren, en aan de andere kant bescherming van aangeslotenen en het systeem als geheel.

3 Conclusies

Waar staan we nu als het gaat om de ontwikkeling van energiecollectieven en hun positie in de energiemarktwetgeving?

3.1 Energiegemeenschappen worden professioneler

Energiegemeenschappen houden zich met steeds **meer activiteiten** bezig en energiegemeenschappen **groeien**. Beide vereisen professionalisering. Onder invloed van deze professionaliseringslag verwachten we de komende jaren discussies over stimulering van activiteiten die energiecollectieven uitvoeren of willen gaan uitvoeren. Energiecollectieven die zich professionaliseren zullen meer gaan lijken op marktpartijen zoals energieleveranciers. Hier ontstaat een **spanningsveld**.

3.2 Nog een weg te gaan van erkenning naar activiteiten mogelijk maken

In de Europese richtlijnen zijn definities van energiegemeenschap van burgers, hernieuwbare energiegemeenschap, actieve afnemers en gezamenlijk optredende zelfverbruikers van energie opgenomen. De definities verschillen in de eisen ten aanzien van organisatie en governance van de gemeenschap en de geografische gebondenheid (zie Tabel 9). Ook beogen ze elk een eigen set van doelen en hierbij horen ook weer andere activiteiten, al is er wel een zekere overlap.

Tabel 9 Overzicht welk type regels van toepassing is op de samenwerkingsvormen REC, CEC, (gezamenlijke) actieve afnemer en gezamenlijke optredende zelfverbruikers van hernieuwbare energie.

	REC	CEC	Actieve afn.	Gez. Optred.
Organisatie	x	x	-	-
Zeggenschap	x	x	-	-
Hernieuwbare energie	x	-	-	x
Geografische gebondenheid	x	-	-	x

In de eerste plaats wordt met deze erkenning een gewenste ontwikkeling aangegeven. De Europese wetgever wil graag dat huishoudens, kleine bedrijven en overheden zich gezamenlijk actief inzetten en dat dit milieu-, economische of sociale gemeenschapsvoordelen oplevert.

Energiegemeenschappen onderscheiden zich van energiebedrijven door de manier waarop ze zijn georganiseerd, wie er zeggenschap heeft en met welk doel activiteiten worden verricht. Net als energiebedrijven kunnen energiegemeenschappen in verschillende rollen (leverancier, producent) activiteiten ontwikkelen.

De Nederlandse wetgever heeft ervoor gekozen in de nieuwe wet te focussen op activiteiten en niet op actoren die de activiteiten uitvoeren. Er is wel een definitie

van de actieve afnemer(s) en van de energiegemeenschap opgenomen, waarin de CEC en REC (deels) samenkomen, maar alle activiteiten die ze volgens het CEP zouden moeten kunnen ontwikkelen worden over het algemeen niet specifiek benoemd.

Het wetsvoorstel Energiewet maakt een speciale uitzondering rond levering voor de energiegemeenschappen. Daarmee wordt de activiteit levering iets makkelijker voor energiegemeenschappen, dan voor bijvoorbeeld een 'gewoon' energiebedrijf. In de toelichting bij het wetsvoorstel wordt door de wetgever benadrukt dat de uitzondering alleen geldt voor 'kleinere' energiegemeenschappen en dat het van belang is dat leden/ of aandeelhouders van de energiegemeenschap zeggenschap hebben binnen de gemeenschap.

Voor andere activiteiten worden voor energiegemeenschappen geen uitzonderingen gemaakt in het wetsvoorstel.

Energiegemeenschappen en andere energiebedrijven nemen volgens de wetgever dus, over het algemeen, eenzelfde positie in. Het is echter de vraag of energiegemeenschappen voldoende worden ondersteund en niet worden belemmerd. De definities uit de Europese richtlijnen kunnen helpen bij het toetsen of deze groepen ook daadwerkelijk de genoemde activiteiten kunnen ontplooiën.

3.3 Activiteiten van energiegemeenschappen – veel kan in theorie, in de praktijk zijn marktactiviteiten snel (te) complex.

Energiecollectieven kunnen verschillende activiteiten ontwikkelen. Niet alle activiteiten op de lijst zijn even kansrijk of interessant voor een energiecollectief. Het uitvoeren van energiemarktactiviteiten is een stuk lastiger dan niet-energiemarktactiviteiten, omdat bij de eerste categorie een hele set aan verantwoordelijkheden komt kijken. De verplichtingen die komen kijken bij deze verantwoordelijkheden zijn vaak lastig na te komen voor kleinere partijen zoals een energiegemeenschap.

De wetgever zal bij het mogelijk maken van de activiteiten constant de afweging moeten maken tussen de ruimte die energiegemeenschappen wordt geboden, de bescherming van de rechten van de individuele aangeslotenen en het verzekeren van de leveringszekerheid.

4 Aanbevelingen

Hoe moet het nu verder met de ontwikkeling van energiecollectieven en hun positie in de energiemarktwetgeving?

4.1 Vermijd containerbegrippen in beleidsdiscussies

In de discussies rond wat collectieven zouden moeten kunnen, wordt er vaak – ook in wetgeving- in **containerbegrippen** gesproken als *leveren van flex, slim aansturen, delen van energie, peer-to-peer handelen etc.* Dergelijke begrippen kunnen op verschillende manieren ingevuld worden; de één denkt aan meebewegen met een prijsprikkel en ander aan collectief flexibiliteit verkopen via een aggregator. De **activiteitenlijst kan ondersteuning bieden** bij de discussie over met welke activiteiten voor energiegemeenschap mogelijk gemaakt moeten worden. Verder raden we aan om activiteiten in beleidsdiscussies en wet- en regelgeving zo simpel mogelijk te beschrijven.

Vermijd ook het gebruik van termen als microgrid, community Virtual Power Plant (cVPP), peer-to-peer energiegemeenschap of energiehub. Deze **archetypes** hebben geen juridische betekenis en zijn lastig af te bakenen, ze geven slechts aan wat 'typische' is voor energiecollectieven van deze vorm. Archetypes zijn nuttig om collectieven te vergelijken en om ambities uit te drukken. In beleidsdiscussies zijn ze beter te vermijden en raden we aan het te hebben over de combinatie van activiteiten en organisatievormen.

4.2 Activiteiten mogelijk maken vereist verdere analyse

Het wetsvoorstel Energiewet maakt in theorie mogelijk dat energiecollectieven allerlei activiteiten kunnen ontplooiën, maar de **huidige eisen** die worden gesteld voor het uitvoeren van activiteiten **zullen voor veel collectieven te hoog zijn**. Voorwaarden die gelden voor bijvoorbeeld het leveren van elektriciteit zijn, ondanks dat een leveringsvergunning niet vereist is, relatief hoog voor marktpartijen die kleine groepen huishoudelijke afnemers bedienen. Per activiteit, waaronder levering, productie, BRP-taken, zou onderzocht moeten worden of de voorwaarden die gelden voor het uitoefenen van de activiteit of rol ook in verhouding staan tot risico's die gepaard gaan met de activiteit. Het is denkbaar dat er andere eisen worden gesteld aan een leverancier die levert aan 3 huishoudens (buren), dan aan een leverancier met een portfolio van 500.000 huishoudens.

4.3 Houd het doel voor ogen bij het mogelijk maken van activiteiten

Het CEP beschrijft een rol voor energiecollectieven om **duurzaamheidsdoelstellingen** te behalen en het **maatschappelijk draagvlak voor de energietransitie** te verbeteren. Dit zijn grote ambities. Om die ambities waar te maken moeten collectieven **de ruimte krijgen** om activiteiten te ontwikkelen die voorheen alleen mogelijk gemaakt konden worden door professionele marktpartijen. De richtlijnen verplichten de lidstaten om die ruimte te bieden en bestaande belemmeringen te evalueren. Opvallend daarbij is dat enerzijds energiecollectieven de mogelijkheid krijgen zich te **gedragen als marktpartijen** en anderzijds **specifieke ondersteuning** kunnen krijgen. Hier

ontstaat **een spanningsveld** dat bij de uitwerking van de richtlijn veel aandacht vraagt van nationale beleidsmakers.

Er moet niet uit het oog verloren worden dat de bestaande belemmeringen er ook zijn om de leveringszekerheid te waarborgen en consumenten te beschermen. Een **zorgvuldige afweging van belangen** is nodig; aan de ene kant het belang dat collectieven een bijdrage kunnen leveren aan maatschappelijk draagvlak en de duurzaamheidsdoelen, en aan de andere kant afnemers voldoende te beschermen tegen bijvoorbeeld faillissementen.

Een **fundamentele vraag** is daarom of de energiemarktactiviteiten zoals beschreven in Hoofdstuk 2 ook een belangrijke bijdrage leveren aan deze doelen. Het zijn met name die categorie activiteiten die op gespannen voet staan met consumentenbescherming. Of kunnen collectieven met niet-energiemarktactiviteiten ook voldoende bijdragen aan de ambities?

Om die vraag te beantwoorden moet eerst nog een stap terug worden gedaan: **bepalen met welk doel energiegemeenschappen deze activiteit gaan uitvoeren**. Pas als het doel duidelijk is, kunnen we toetsen of de activiteit een bijdrage levert aan dit doel, en in hoeverre de activiteit mogelijk gemaakt moet worden en onder welke randvoorwaarden. Als het doel van de gemeenschap kostenbesparing is, kunnen andere activiteiten daar een bijdrage aan leveren, dan wanneer de energiegemeenschap het doel heeft om zoveel mogelijk duurzaam te verbruiken. De kunst is om de soms uiteenlopende doelen van de wetgever en de individuele gemeenschappen te verenigen om zo activiteiten te ondersteunen die de juiste doelen dienen.

Bronnen

De belangrijkste literatuurbronnen voor het opstellen van de lijst van activiteiten zijn:

- *Caramizaru, A. and Uihlein, A., (2020). Energy communities: an overview of energy and social innovation, EUR 30083 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-10713-2, doi:10.2760/180576, JRC119433*

Een JRC-overzichtsrapport van energie- en sociale innovatie met betrekking tot energiegemeenschappen onderscheidt acht energiesysteemactiviteiten die energiegemeenschappen kunnen uitvoeren, gebaseerd op 24 Europese casestudies, namelijk; opwek, levering, verbruik en delen, distributie, energiediensten, elektromobiliteit en andere activiteiten.

- *Klaassen, E., van der Laan, M. (2019). USEF White Paper: Energy and Flexibility Services for Citizens Energy Communities.*

De white paper van USEF over energiegemeenschappen identificeert 8 types activiteiten met betrekking tot energieflexibiliteit voor energiegemeenschappen, die de activiteiten uit het JRC-rapport gedeeltelijk overlappen: Diensten om energiebewustzijn te vergroten, gezamenlijke aankoop van activa, levering van (gedeelde) energie, peer-to-peer levering, optimaliseren van individuele energieprofielen, leveren van flexibilitiediensten aan de vraagzijde en optimaliseren van energieprofielen van gemeenschappen.

- De Lokale Energie Monitor 2020 van HIER opgewekt benoemt activiteiten die Nederlandse energiecoöperaties uitvoeren. Ze onderscheidt collectieve wind, collectieve zon en collectieve warmte als categorieën en daarbinnen verschillende vormen van eigenaarschap.
- De websites van een aantal energiegemeenschappen/collectieven (o.a. Lopec (Loppersum), Loenen (DE-centrale, cVPP), Endona, Heeten (Gridflex), Schoonschip (Buiksloterham) en Ecowijk Houten) zijn gebruikt om de activiteitenlijst aan te scherpen en aan te vullen.
- Tenslotte is de lijst aangescherpt door de vertaling te maken naar activiteiten die in het EU en nationale wettelijk kader worden genoemd.
- Peer-to-Peer, Energy Communities, Legal Definitions and Access to Markets, Florence School of Regulation, April 6. 2021